

DİN EĞİTİMİ AÇISINDAN DOĞAL AFETLERLE BAŞA ÇIKMADA TEMEL KUR'ANÎ KAVRAMLAR

Süleyman GÜMRÜKÇÜOĞLU*

E-mail: sgumrukcuoglu@hotmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5875-767X>

Citation/©: Gümrükçüoğlu, S. (2023). Din eğitimi açısından doğal afetlerle başa çıkmada temel Kur'anî kavramlar. *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 16, 79-109.

DOI Number: <https://doi.org/10.53112/tudear.1331610>

Öz

Afetler; yeri, zamanı ve şiddeti belirsiz, can ve mal kaybına neden olan olaylar olması nedeniyle tarih boyunca insanlığın öncelikli konularından biri olmuştur. İnsan hayatını derinden etkileyen afetleri anlama, izah etme ve sorunlarını aşma gibi davranışlar, afetlerin ortaya çıkardığı sonuçlardır. Bu anlamlandırma çabası içinde en etkili motivasyon dindir. Din, bireylerin yaşamları boyunca çeşitli alanlara ilişkin tutum ve davranışlarına yön veren temel değerleri belirler. İnsanlar yaşam mücadelesinde çoğu zaman dini inançlarına yönelmekte, onlardan manevi destek alarak yaşamlarını sürdürmektedir. Çünkü dini inançlar, bireylerin bu çabalarına, kader, tevekkül, sabır ve dua gibi başa çıkma değerlerini sunma potansiyeline sahiptirler. İnsanın maruz kaldığı afetler, genellikle takdiri ilahi, kader ve tevekkül algısı üzerinden yanlış yorumlanmakta, sorunun insani yönü göz ardı edilmektedir. Bu noktada din eğitimi, dinle ilgili değerlerin ve kavramların sağlıklı anlaşılması ve algılanmasında önemli fonksiyonlar icra etmektedir. Bu çalışma bireylerin maruz kaldıkları afet ve musibetler karşısında, bir teselli ve savunma refleksi olarak geliştirdiği yanlış algıları, din eğitimi açısından irdeleyip, İslam'ın belirlediği değerleri ortaya koymayı hedeflemektedir. Afetler karşısında, insan faktörü, insan iradesinin yetkinliği, tedbir, tevekkül, sabır ve duanın gereği vurgulanmış, bilimsel ve teknik ilerlemeler takip edilerek koruyucu önlemlerin

* Doç. Dr., Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Eğitimi Ana Bilim Dalı.

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. Makale en az iki hakem tarafından incelenmiş, Turnitin kullanılarak benzerlik raporu alınmış ve araştırma/yayın etiğine uygunluğu teyit edilmiştir.

Ethical Statement: It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited. The article was reviewed by at least two referees, a similarity report was obtained using Turnitin, and compliance with research/publication ethics was confirmed.

alınmasına dikkat çekilmiştir. Çalışma, dini başa çıkmada etken olan kader, tevekkül, sabır ve dua anlayışını, İslam'ın değer bütünlüğü içinde ele alıp, betimsel analizlerle ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Din eğitimi, Dini başa çıkma, Afet, Kur'an, Kader, Tevekkül, Sabır, Dua.

BASIC QUR'ANIC CONCEPTS FOR RELIGIOUS EDUCATION IN DEALING WITH NATURAL DISASTER

Abstract

Disasters have been one of the priorities of humanity throughout history. These disasters are known as events that cause loss of life and property and whose place, time and severity are uncertain. Some behaviours such as understanding and explaining disasters that deeply affect human life and overcoming the problems encountered are the results of disasters. In unexpected events, some explanations are tried to be made about the causes and consequences of the events from scientific, religious, social and psychological perspectives. The most effective motivation in this endeavour is religion. At this point, religious education performs important functions in the healthy understanding and perception of religious values and concepts. Religion determines the basic values that guide the attitudes and behaviours of individuals in various fields throughout their lives. People often turn to their religious beliefs in their struggle for life and they can keep their lives under control by receiving spiritual support from them. Religious beliefs have the potential to offer coping values such as fate, trust, patience and prayer to individuals in these efforts. The disasters that people are exposed to are generally misinterpreted through the perception of providence, fate and tawakkul; the human responsibility aspect of the problem is ignored. This study aims to address the misperceptions that individuals develop as a consolation and defence reflex in the face of disasters and calamities they are exposed to in terms of religious education and to reveal the values determined by Islam. The human factor in the face of disasters, the competence of human will, the necessity of precaution, trust, patience and prayer are emphasised, and attention is drawn to taking protective measures by following scientific and technical advances. The study aims to reveal the understanding of fate, tawakkul, patience and prayer, which are factors in religious coping, within the value integrity of Islam and to reveal them with descriptive analyses.

Keywords: Religious education, Religious coping, Disaster, Qur'an, Destiny, Tawakkul, Patience, Prayer.

Giriş

İnsanoğlu var olduğu coğrafyaya bağlı olarak afetlerle (deprem, sel, çığ, heyelan, salgın hastalıklar gibi) sık sık karşılaşmaktadır. Bu olayların ortaya çıkma zamanı, mekânı ve şekli önceden bilinemediği için, insanların ve toplumların kontrol yeteneğini ve ruh sağlığını olumsuz etkilemektedir (Köse & Küçükcan, 2000, s. 2). Bu travmanın, insanlar üzerindeki etkisinin azaltılmasında din en önemli manevi motivasyondur.

İnsanın bu süreçte yaşadığı maddi ve manevi yoksunlukların üstesinden gelebilmesinde ve normal hayata dönebilmesinde olayların anlamlandırılması önemlidir. Dini anlamlandırma, insanın yaratan ve yaratılan arasındaki ilişkisini, evren ve yaratıcıyla olan ilişkisini (doğal afetler gibi durumlarda), kulluk vazifesini ve sosyal çevreyle olan ilişkilerinde (komşuluk, arkadaşlık vb.) belirleyici bir işlevi olan süreçtir. Bu bağlamda, dini anlamlandırma, insanın karşılaştığı problemlere çözümler üretme konusunda yardımcı olur. İnsana, yüce ve aşkın bir varlığın gözetimi altında olduğunu hatırlatarak, insanın iradesi ve gücünün sınırlılığını fark etmesini sağlar. Doğal afetler gibi durumlar, insanın irade ve gücünün en belirgin şekilde sınırlı olduğunu hissettiği alanlardandır. Bu nedenle insan, manevi bir yaklaşım ve dini kavramlar aracılığıyla problemlerin üstesinden gelmek için dini bir başvuruda bulunarak Allah'ı algılama ve açıklama şeklini benimser. Dini inançları güçlü olan bireyler, travmatik yaşam olaylarıyla karşılaştıklarında Allah'a yönelerek teselli bulmaktadır. Bu nedenle bireyler, yaşadıkları travmanın etkisini daha az hissetmektedir (Çirhinlioğlu, 2014, ss. 91-92).

Din, bireyi ve toplumu etkileyen sosyo-kültürel bir kurum olarak (Armaner, 1980, s. 75), insanın duygu, düşünce, irade, vicdan, davranış gibi bütün kabiliyet ve eğilimlerine hitap eden manevi bir gerçekliktir (Peker, 1990, s. 94; Tümer, 1987, s. 221). İnsan hayatını etkileyen bir olgu olarak din, bireyin zihinsel dünyasını etkileyerek değer yargılarını oluşturur ve davranışlarını şekillendirir. Dinler, inananlara şükretme, merhamet, başkalarını düşünme, sabır, gönüllülük, affetme, yardımseverlik gibi tutumlarla nasıl yaşanılması gerektiği konusunda örnekler sunar. Bu tutumların kazandırılması ve insanın şekillendirilmesinin arka plânında belli değerler vardır (elikel, 2008, s. 75).

Dini inançtan güç alan bu değerlerin sağlıklı oluşması ve gelişmesinde din eğitimi önemli fonksiyonlara sahiptir. Bu noktada Bayraklı (1989, ss. 287-307), din eğitiminin işlevini kısa ve uzun vadeli hedefler olarak belirler. Kısa vadeli hedeflerin insan ömrüyle kısıtlı olduğunu ve uzun vadeli hedeflere hizmet ettiğini, uzun vadeli hedeflerin ise ahirete dönük olduğunu belirtir. Din eğitimi, toplumların manevi ihtiyaçlarını karşılamaya yardımcı olurken, afetlere karşı dayanıklılığı artıran değerleri ve bilincide pekiştirir. Bu manada Kur'an, insanın ihya ve inşasında belirleyici konuma sahiptir. Nitekim din eğitimi almış bireyler; hayatın acı ve sıkıntılarıyla başa çıkmak, hayatı anlamlandırmak ve keşfetmek gibi birçok konuda Kur'an'ın ortaya koyduğu değerleri referans almaktadırlar (Özdoğan, 2000, s. 307).

İnsan hayatını merkeze alan İslâm dini; insanı aciz bırakan olağanüstü olaylara çözümleyici bir anlayışla yaklaşmayı öngörmüştür (Köse & Küçükcan, 2000, s. 20). Bu noktada kader, tevekkül, sabır ve dua gibi kavramlar, dini başa çıkmada bireyin manevi motivasyonunu sağlayan kavramlar olarak kilit rol üstlenirler. Kavramların doğru algılanması ve anlaşılması sağlıklı din eğitiminin en önemli unsurlarından biridir. Bu kavramlar konu örgüsü içinde literatür incelemesi ve değerlendirmesi şeklinde ele alınıp incelenecektir. Dolayısıyla verilerin toplanmasında dokümantasyon tekniğine, analizinde ise betimsel içerik analizine başvurulmuştur.

1. Din ve Din Eğitimi

İnsanın varlığı ile başlayan insanın değişim ve dönüşüm serüveni, onu hem dinin hem de eğitimin kimi zaman öznesi kimi zamanda nesnesi kılmıştır. Bu iki kavramın bir araya gelmesi ile oluşan “din eğitimi” ise insanın maddi ve manevi gelişimini sağlayan eğitim/öğretim sürecini oluşturmaktadır (Gözütok, 2010, s. 44). Nitekim bireyin bilgi, duygu ve davranışlarını önemli ölçüde etkileyen dinin, eğitim etkinliği dışında bırakılması beklenemez.

Din; akıl sahibi insanları kendi özgür iradeleri ile doğruya, iyiye ve güzele yönlendiren ilahi sistemler bütünü şeklinde tanımlanmıştır (Karagöz, 2015, s. 122). Geertz (1993, ss. 87-125) ise dini; “insanda uzun vadeli ve kuvvetli motivasyon sağlayan, insanın varoluşuyla ilgili açıklamalarda bulunan, bireyin gerçeklik algısını şekillendiren bir sembolik eylemler sistemi” olarak belirtmiştir. Bu noktada din kavramının çok boyutlu olması muhtelif din tanımlarını ortaya çıkarmıştır. Bazıları dinin bireysel ve toplumsal yönünü ele alırken, bazıları ise dinin aşkın yönünü ele alıp vurgulamışlardır (Köse, 2000, s. 182; Eliade, 2004, s. 170). Yapılan tanımlamaların tek bir tanımda toplanması noktasında; “Din, insanlara bir hayat tarzı sunan, onları belirli bir dünya görüşü içinde toplayan kurumdur, bir değer biçme ve yaşama tarzıdır; yaratıcıya isteyerek bağlanma, birtakım şeyleri hissetme, onlara inanma ve onlara uygun iradi faaliyette bulunma olgusudur; üstün varlıkla ona inanan insan arasındaki ilişkiden doğan deneyimin inanan kişinin hayatındaki etkileridir.” (Altaş&Arıcı, 2017, s. 62) şeklinde bir tanımlama yapılmıştır.

Bu tanımlar içinde en kapsayıcı olan teolojik tanımlamalardır. Çünkü inanma, insanın vazgeçilmez bir ihtiyacı olarak onla birlikte var olmuş ve var olmaya da devam edecektir. Bu durum, insanda sınırsız güce inanma konusunda kodlanmış, genetik bir programın mevcut olduğunu göstermektedir (Tarhan, 2014, s. 193).

İnanmanın beraberinde getirdiği en belirgin unsur, bireyin söz, fiil ve davranışlarına anlam ve değer katan ölçüleri oluşturmasıdır. Bu manevi ölçüler, toplum içinde yaşayan bireylerin bir arada var olmalarını ve kendilerini gerçekleştirmelerini sağlayan değerler bütünüdür. Değerlerin birleştirici, yönlendirici ve engelleyici özelliği, bireyin kendini kontrol etmesini sağlar (Aydın & Gürler, 2018, ss. 15-16). Bu değerlerin bireye

kazandırılması ve kalıcılığının sağlanmasında eğitim, en önemli fonksiyonu yerine getirmektedir.

Din eğitimi, “bireyin fitratında bulunan inanma ihtiyacı çerçevesinde din olgusunu kavramasına rehberlik etme ve kabul ettiği dinin önerdiği yaşam biçimini öğrenmesine yardımcı olma sürecidir” (Okumuşlar & Genç, 2012, s. 55). Din ve eğitim alanları, bireyin tutum ve davranışlarında değişiklik sağlama amacıyla ortak bir zemine sahiptirler. Dolayısıyla insanın doğuştan getirdiği bütün kabiliyetlerini geliştirerek onun yaşadığı topluma uyumlu bir birey olmasını sağlayan amaçlı ve planlı eğitim etkinlikleri, dini kabiliyetlerin gelişmesi içinde gereklidir. Bu şekilde bireyin fitrattan kaynaklanan özellikleri ile fiziksel yeteneklerini uyumlu bir şekilde geliştirebilmesini sağlamış olan din eğitimi, insanın anlam arayışına yanıt verme ve dengeli bir kişilik geliştirme konularında önemli role sahiptir (Keyifli, 2013, s. 117; Altaş & Arıcı, 2017, s. 68).

Bu noktada din eğitiminin amacı, bireyin yaratılışında bulunan inanma ihtiyacını kavramasına rehberlik etme, dinin önerdiği norm ve değerler çerçevesinde bireyin hayatını tanzim edip onu maddi ve manevi yönde geliştirmektir (Tosun, 2002, s. 23). Bu tespitten hareketle din eğitiminin iki temel amacı bulunmaktadır:

- a. İnsanın yaratılışında bulunan inanma, bağlanma, güvenme, dayanma gibi psikolojik özelliklerinin sonucu olarak dinin bir olgu olarak kavranmasına rehberlik etmek.
- b. İnsana, inandığı dinin sunmuş olduğu yaşam biçimini, norm ve değerlerini öğretme ve kavratma noktasında yol göstermek (Okumuşlar & Genç, 2012, s. 55).

Din ve eğitim maddi boyutta eşit beklenti ve kazanımlar sağlasa da, manevi boyutta din, bunlara uhrevi bir anlam katarak anlam genişlemesi sağlar. Bu sayede insan tüm yaratılanlarla değer odaklı ilişki geliştirerek, doğru ve yanlış, haklı ve haksız, ahlâkî olan ve olmayanı fark eder (Yazıcı, 2006, ss. 504-505). Böylece din, toplumun sosyal varlığı ile kaynaşarak, birey ve toplum için kuşatıcı ve yönlendirici bir fonksiyon icra eder (Bilgin, 1981, s. 9; Günay, 1993, s. 262). Bu durum psikolojik açıdan bir şahsiyet bütünlüğü sağladığı gibi, ortak değerlerin oluşturduğu toplumsal güven ve huzurun da gerçekleşmesine katkı sunar (Taplamacioğlu, 1972, ss. 191-192). Bireyin, çocuklukta kazandığı din kaynaklı bilgi ve normlar, sadece çocukluk çağına ait davranışlarla sınırlı kalmaz. Onun bütün hayatını etkileyecek maddî ve manevî değerleri belirler (Dam, 2014, s. 51; Peker, 1991, ss. 83-84).

Araştırmalar, çocukluk dönemi dinî bilgi ve kazanımların, bireyin kişilik yapısını, alışkanlıklarını, inanç ve değer yargılarını belirlediğini, güçlü karakter ve kişilik temellerinin bu dönemde atıldığını ortaya koymaktadır. Değerler, insan, evren ve Allah arasında dengeli, tutarlı ve sürekliliği olan fiillerin gerçekleşmesini sağlayan normlardır. Bu öğretiler insanın insanla, insanın evrenle, insanın Allah'la yaratılış gayesine uygun ilişki geliştirmesini öğütlemektedir. Bu nedenle İslam dininde eğitim, şartlandırmadan öte,

insanın beden, ruh, vicdan, akıl ve irade gibi tüm yeteneklerini geliştirmesiyle, yaptıklarının ve yapacaklarının bilincinde olan bireyler yetiştirmeyi hedeflemektedir. Böyle bireyler, kendileriyle ve diğer insanlarla değer odaklı ilişkiler geliştirerek, birbirlerinin hak ve hukukunu gözeten, kendi iç bütünlüğünü sağlamış bireyler olarak toplumsal değer ve normlara katkı sunarlar (Gümrükçüoğlu, 2021, s. 308).

2. Afet Kavramı

Toplumsal ve bireysel travmalar meydana getiren afet kavramı, Arapça kökenli olup “belâ, musibet, hastalık, kusur, isabet ettiği şeyi yararsız kılan durum” gibi anlamlara gelir (İbn Manzur, 1994a, s. 16). İstilah anlamı ise; “toplumun tamamı veya belli kesimleri için fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar doğuran, normal hayatı ve insan faaliyetlerini durduran veya kesintiye uğratan doğal, teknolojik veya insan kaynaklı olaylar” şeklinde tanımlanmıştır (AFAD Sözlüğü, 2021, s. 9). Afet kavramının tanımlanmasında ve anlaşılmasında kullanılan musibet kavramı; insanın genellikle kendi iradesi dışında ve beklemediği bir anda karşılaştığı olağanüstü olay ve zorlukları ifade eder. Dini literatürde ise; ansızın gelen felaket, bela, sıkıntı, hastalık, kıtlık, zarar, yangın, ölüm ve deprem gibi üzüntü verici halleri ve durumları ifade etmek için kullanılmıştır (Çağrı, 2006, s. 255).

Bir olayın afet sayılabilmesi için; insanların günlük yaşantılarının normal işleyişinin bozulması, afetin yarattığı yıkıcı, bozucu ve yıpratıcı etkileriyle insanların baş edememesi, bu olumsuzlukların dış bir müdahale olmadan aşamayacak düzeyde olması, gerekmektedir (Ergünay, 1999, ss. 3-4). Afetin büyüklüğü genel olarak bir olayın meydana getirdiği can kayıpları, yaralanmalar, yapısal hasarlar ve yol açtığı sosyal ve ekonomik kayıplarla ölçülmektedir (Kadioğlu & Özdamar, 2005, s. 21).

Doğal afetler kapsamında volkanik patlamalar, tsunami, deprem, toprak kaymaları, sel, kuraklık, çevre kirlenmesi ve tahrip edilmesi, salgın hastalıklar gibi afetler bulunmaktadır. Teknolojik ve insan kökenli afetler ise genelde nükleer, kimyasal ve büyük endüstriyel kazalar ile savaş sırasındaki nükleer, biyolojik ve kimyasal silahların etkileri sonucu oluşan insan faktörünün içinde olduğu afetlerdir (Kadioğlu & Özdamar, 2005, s. 21; Akdağ, 2002, ss. 5-6). Günümüzde afetlerin genel özelliklerine bakacak olursak (Yılmaz, 2003, s. 4), afetler;

- Canlılar ve yerleşkeler arasında kayıplara, korku, panik, şok ve salgın hastalıklar gibi psikolojik travmalara neden olur,
- Günlük aktiviteleri aksatır, ekonomiyi ve sosyal altyapıyı (inşaat, elektrik, ısıtma, su, kanalizasyon, ulaşım ve iletişim sistemleri) tahrip eder,
- Ülkenin ve bölgenin ekonomik kalkınmasını geciktirir,
- Bireyler ve toplumlar üzerinde uzun yıllar fiziksel, sosyal, ekonomik, psikolojik etkiler bırakır,
- Afetin vurduğu bölgeler, genel olarak farklı bölgelerden yardım alarak gelişir,
- Afetlerde verilen kayıp ve nüfus artışı doğru orantılıdır,

- Az gelişmiş ülkelerde can ve mal kaybı, gelişmiş ülkelere kıyasla daha fazladır.

Ülkemizde tarihten bugüne kadar yaşanan depremler, istatistiksel analizlere gore; yaklaşık beş yıldı bir büyük bir depremin ortaya çıktığı ve bu depremlerin geniş çapta can ve mal kaybına neden olduğunu göstermektedir. Bu doğal afetler sonucunda yaklaşık 1000 kişi hayatını kaybederken 2100 kişi de yaralanmıştır. Ayrıca, depremler nedeniyle ortalama 7000 fazla bina ya tamamen yıkılmış veya ağır hasar görmüştür (AFAD, 2018, s. 43).

Türkiye yer kürenin yüzde 0,5'ini kapsayan karasal alana sahip olmasına rağmen, 1900 yılından günümüze kadar meydana gelen büyük depremler açısından, 77 depremler dördüncü sırada yer almaktadır. Bu durum, Türkiye'nin depremler açısından dünya genelinde "yüksek riskli" olarak nitelendirilebilecek bir coğrafyada bulunduğunu göstermektedir. Bunun yanı sıra, heyelan, sel, kaya düşmesi, çığ gibi doğal afetler de bölgeler bazında sık sık yaşanmaktadır (AFAD, 2018, s. 8).

Bireyler ve toplumlar üzerinde gerek doğal afetler gerekse insan kaynaklı afetler ciddi travmalar oluşmasına neden olmaktadır (Sever & Değirmenci, 2019).

Afetlerin ortaya çıkardığı can ve mal kayıpları salt doğa olayları neticesinde değil, insan kaynaklı nedenlerle de gerçekleşmektedir. İnsanların yaşam alanlarının, zemin ve yapı yeterliliğine uygun inşa edilmemeleri, maddi ve manevi anlamda acı sonuçlar doğurmaktadır. Afetlerin sonuçları yönüyle insan unsuru önemli bir etken olarak karşımızda çıkmaktadır (Dombrowsky, 1998, ss. 24-25).

3. Afetlerle Başa ıkma Dinin Rolü

Dini başa çıkma, "hayatın ortaya çıkardığı problem ve stres ile mücadele sürecinde kişinin inancını kullanma yolu" olarak tanımlanmıştır (Kula, 2005, s. 59). Bireyin yaşamında karşılaştığı fiziksel, psikolojik ve sosyal problemleri anlamada ve çözümlemede dinin olumlu yönünü ne çıkarak, zorlukların üstesinden gelmede dinin araç kılınmasıdır. Dolayısıyla din, karşılaşılan duygusal ve ruhsal bunalımların, zedeleyici ve yıkıcı etkilerini asgari düzeye indirgemektedir. Bu süreçte inanç, bireye sağlam ve güçlü bir manevi motivasyon sağlayarak, hayatın getirdiği çeşitli engeller ve sorunlarla mücadele etme gücü kazandırır (Bahçekapılı, 2012, s. 150).

Pargament ve arkadaşları, insanların Tanrı tasavvurları ile ilgili yapmış olduğu çalışmada üç tip Tanrı tasavvuru belirlemişlerdir (Pargament, 2005, s. 286; Ayten, 2012, s. 63). Bu tasavvurlar kişinin Tanrıyla olan ilişki boyutunu oluşturmaktadır. Bu boyutlar, bireyin dini başa çıkma üç farklı dini başa çıkma tarzı ve eğilimini kullandığını ortaya koymaktadır (Cirinlioğlu, 2014, ss. 117-121; Pargament, 1988, ss. 90-104).

İşbirlikçi Eğilim: Bu yaklaşımda birey ve Tanrı, problemin üzümünde ortak olarak çalışırlar. Dini başa çıkma sürecinde birey Tanrı'ya karşı büyük bir güven duymakla birlikte

kendine düşen etkinlikleri yaparak, çaba harcamaktadır. Dolayısıyla hem birey hem de Tanrı aktif katılımlıdır.

Kararı Başkasına Bırakan Eğilim: Bu eğilimde birey pasif, Tanrı aktif konumdadır. Sorunlar karşısında birey hiçbir gayret ve çaba sarf etmeden, Tanrının sorunlara müdahale edip çözmesini bekler.

Kendi Kendini İdare Eden Eğilim: Birey muhatap olduğu sorun ve problemleri, Tanrıdan hiçbir yardım beklemeden kendi bireysel gayret ve imkânları ile çözme eğilimindedir. Bu süreçte birey aktif Tanrı ise pasif konumdadır.

Bu üç eğilim bireyin Tanrısıyla ilişkisinin temelini oluşturan iki anahtar boyuta dayanmaktadır. Birincisi, problem sürecindeki sorumluluk odağı; ikincisi ise, problemin çözüm sürecindeki aktiflik seviyesidir (Kula, 2005, s. 61).

Bireyler, kendi imkânlarıyla aşamayacakları bir sorunla karşılaştıklarında, Tanrı inancı ve onun meydana getirdiği değer ve normlar sayesinde, problemin sebep olduğu korku ve endişeleri azaltarak manevi bir rahatlama duymaktadırlar. Örneğin, insan, hayatında ciddi sorunlar oluşturan bir hastalıkla yüzleştğinde, bu durumun Allah'ın iradesinin sonucu kendisinin imtihanı olduğunu bilir ve durumu böyle tanımlar (Hökelekli, 2012, s. 64). Bu süreçte insanlar sorunlardan kurtulmak için inançlarından ve dini pratiklerinden destek alırlar (Kula, 2002, s. 60). Konuyla ilgili yapılan araştırmalarda, insanların % 45'inin stresli durumlarda dini davranışlara, hastalık, ölüm gibi olumsuz bir durumla karşısında ise % 78'inin dini değerlere yöneldikleri görülmüştür (Topuz, 2003, s. 66).

Hayatta karşılan her türlü maddi ve manevi zorluklar karşısında, din ve dini baş ediş eğilimleri, insan psikolojisinde çeşitli anlamlandırmalara zemin hazırlamaktadır. Bunlar Ayten'e (2012, s. 49) göre şöyledir.

Anlam arayışına cevap verme: Din, bireyin anlam arayışına en uygun yanıtı sağlayan bir gerçekliktir. Özellikle sıkıntılı ve zor zamanlarda din, bireye yaşadıklarını ve başına gelenleri değerlendirme noktasında bir anlam alanı sunar.

Kontrol sağlama: Birey, kendi sınırlarını aşan ve kontrol duygusunu kaybettiği durumlarla karşılaştığında, bu olayların daha yüksek bir güç tarafından yönetildiği düşüncesi psikolojik bir kontrol duygusu sunar.

Manevi teselli: Dinin verdiği daha üst bir varlığa bağlanma hissi herhangi bir problemle karşılaşan bireyin manevi teselli ve rahatlama bulmasını sağlar.

Samimiyet ve yakınlık hissi: Din, bireye Allah'a yakın olma hissini tatma imkânı sunan inanç esasları ve ibadetler aracılığıyla etkisini gösterir. Bunun yanı sıra din, bireyin namaz, oruç ve hac gibi ibadetleri yapmakla Allah'a karşı görevlerini yerine getirme ve O'na yakın olma hissini verirken, bu ibadetlerle kazanılan bilinç bireye başkalarını daha iyi anlama, sosyal ilişkilerinde daha anlayışlı ve merhametli olma yetisi kazandırır.

Hayatı dnstrme: Din, hayatını dnstrmeyi hedefleyen bireye hem olağan çabalarında hem de zorlu ve sıkıntılı zamanlarında imknlar sunar. Bu imknlar sadece hayatın dönüşmesine yardımcı olmakla kalmaz, aynı zamanda bireyin olgunlaşmasına ve kendini geliştirmesine de katkıda bulunur. Özellikle mistik anlayışların sunduğu dinin, bireye sabır gösterme, problemleri çözme ve daha huzurlu bir hayat için her an daha fazla çaba sarf etme motivasyonu sunması, bireyin kendi gelişim ve gerekleşim sürecini desteklemektedir.

Ali Köse ve Talip Küçükcan 1999 Marmara depremi sonrasında yaptıkları araştırmalarında, dini inançların, stres, ölüm, afet, yaralanma ve kayıpların daha çabuk kabullenilmesinde olumlu katkılar sağladığını ortaya koymuşlardır. Dolayısıyla inançlı insanların sabır ve mücadele gücü, problemlerin ve stresin aşılmasında bireyin dayanma gücünü kuvvetlendirmektedir (Köse&Kkcan, 2006, ss. 139-149). Bireyin hayatta karşılaştığı her türlü sorunu aşmada, maneviyat ve dinin, önemli bir etkiye sahip olduğu yapılan araştırmalarda belirtilmiştir (Bahçekapılı, 2012, ss. 144-146).

İnsan, din duygusunu, dini düşüncesini, dini davranışlarını ve dini ilişkilerini, kontrol edemediği veya üstesinden gelemediği durumlarla baş etmede kullanarak, psikolojik, biyolojik ve sosyal rahatlatma ve savunma mekanizması geliştirir. Böylece birey, stres, karamsarlık ve umutsuzluktan kurtularak, huzur, güven ve mutluluğun kapısını aralar.

4. İslam ve Afet

İslam ve afet arasındaki ilişki, hem teolojik hem de pratik açılardan incelenmesi gereken önemli bir konudur. İslam, afetleri Allah'ın iradesi ve hikmeti doğrultusunda meydana gelen olaylar olarak görür. Afetlerin insanlar üzerindeki etkileri ise, onların iman, sabır, tevekkül ve şükür gibi ahlaki değerlerini sınavarak geliştirirken, insanların birbirlerine yardım etmelerini, dayanışma ve merhamet duygularını da geliştirmektedir.

Aşağıda, Kur'an ve Sünnet'te yer alan pek çok ayet ve hadisten yararlanarak, İslam'ın afetlere karşı nasıl bir tavır takındığı ve afetlere nasıl bir anlam yüklediği irdelenecektir.

İslam dininin temel referans kaynağı olan Kur'an'da afetler kısa şeklinde anlatılmıştır (Kara, 2018, s. 58). Bu noktada geçmiş milletlerin yaşam süreçlerini anlatan Kur'an kıssaları, fert ve toplumların, salgın hastalıklar, deprem, sel, yangın, kıtlık, taş yağmuru, ekirge, savaş gibi insan ve doğa kaynaklı afetlere maruz kaldıklarını bildirmektedir (Bakara, 2:55; Araf, 7:133; Hud, 11:67; İsrâ, 17:68; Ankebut, 29:40).

Kur'an'da helâk olan kavimlerin ve milletlerin anlatılması; helâk olan kavimlerin gücü ve ihtiyaşına dikkat çekme, insanları uyarma, hatırlatma, Allah'a karşı inkâr, azgınlık, fesat ve şımarıklıktan sakındırma gayelerine yöneliktir (Derzeve, 1997, s. 154). Bu kavimlerin helâk nedeni sadece küfürleri ve elçilerin getirdiği mesaja inanmamaları değildir. Bu toplumların, defalarca uyarılmalarına rağmen Allah'a karşı adeta meydan okumaları ve ahlaki bakımdan ıslahı mümkün olmayan bir sapkınlık göstermeleri, uğradıkları cezaların

sebepleridir (En'âm, 6:6; Yûnus, 10:13; Kehf, 18:59; Kasas, 28:58). Müslümanlar açısından bu kıssalardan çıkarılacak dersler, helâke götürecek davranışlardan uzak durmak ve hayatta karşılaşılabilecekleri her türlü afetlere karşı tedbir almaktır. Bu yönüyle Kur'an kıssaları eğitici, öğretici ve ibret verici özelliklere sahiptir (Şimşek, 2013, ss. 93-101; Câbirî, 2010, ss. 383-391). Bu nedenle kıssaların verdiği mesajlar her dönemde inananları teselli, inkârcıları ise ikaz etmeleri (Kasas, 28:3; Sebe, 34:18-19) yönüyle güncelliğini korumaktadır.

İslam'ın afetlere bakış açısının ortaya konulmasında, helâk ve musibet kavramlarının açıklanması önemlidir. Bu kavramların hem Kur'an'da hem de lügatteki karşılıklarının ve kullanımlarının ele alınması meselenin anlaşılması bakımından önem arz etmektedir.

Helâk kelimesi sözlük anlamı itibariyle, “düşmek, yuvarlanmak, yatağa düşmek” anlamlarına geldiği gibi günaha, kötülüğe ve kötü duruma düşmeye de helâk denilmiştir (Cevherî, 1984, ss. 1616-1617; Zemahşerî, 1998, ss. 378-379). Ayrıca Râgıp el- İsfahânî (öl. 502/1108), helâk kelimesinin; “yok olma, değişime uğrama, bozulma ve ölüm” anlamına gelen dört kullanımına değinmektedir (İsfahânî, 1961, ss. 544-545). Kur'an'da helâk kavramı, genellikle toplumların kendi bireysel tercihleri ile işledikleri günahların bir sonucu olarak meydana gelen olaylar için kullanılmıştır.

Musibet kavramı ise; “insanın genellikle kendi iradesi dışında ve beklemediği şekilde karşılaştığı” ağır sıkıntı veren hastalık, ölüm, kıtlık, yangın, deprem gibi afetler için kullanılırken (İsfahânî, 1961, ss. 287-288; İbn Manzur, 1994b, ss. 235-236), Kur'an'da, zorluk, meşakkat ve imtihan gibi farklı anlamları da ifade etmektedir (Abdülbaki, 1987, ss. 527-528).

Kur'an'da musibetler ve benzeri durumlarla ilgili ayetlerde, sabır, tahammül, imtihan, sorumluluk ve ibret alma gibi konulara vurgu yapılmaktadır. Bu ayetlerin özetle işaret ettiği hususlar şu şekilde sıralanabilir (Karaman, 2020, s. 12):

a) Zorluklar karşısında imtihan ve sabır: Kur'an, insan hayatında zorlukların ve musibetlerin kaçınılmaz olduğunu belirtir. Allah, insanları belli zamanlarda farklı zorluklarla imtihan etmektedir. Bu imtihanlar arasında korku, açlık, mal ve can kaybı, hastalık ve çeşitli sıkıntılar yer almaktadır. İmtihanlar, insanların fitratına göre değişebilir. Kimisi için imtihan; mal, mülk, evlat ve sağlık gibi nimet sayılan şeylerle olurken, kimisi içinse yokluk, hastalık, musibet gibi zorluklarla mücadele etmek olabilir (Mülk, 67/2). Yaratılış ve ölümün meydana getirdiği imtihan gerçeği, insanın hayatını anlamlandırmak ve hayatındaki zorluklara karşı güçlü bir tutum sergilemek için önemlidir. Bu nedenle, insanların hayatındaki zorluklara karşı sağlam bir iman, sabır ve metanetle hareket etmeleri ve bu imtihanlardan ders çıkarmaları, onların hem dünya hem de ahiret saadetleri için gereklidir (Karaman, vd., 2008a, s. 416).

b) Hayır ve şer, iyilik ve kötülük hepsi Allah'tandır: Kur'an'a göre iyilik ve kötülük kapsamında insanın başına gelen her şey Allah'tandır. *"Kendilerine bir iyilik dokunsa "Bu Allah'tandır" derler. Başlarına bir kötülük gelince de "Bu senin yüzündendir" derler. (Ey Muhammed!) De ki: "Hepsi Allah'tandır."* (Nisâ, 4:78). Ayet, insanların genellikle kendi arzuları veya başkalarının eylemleri nedeniyle karşılaştıkları kötü olaylarda Allah'ı suçladıklarını, başlarına iyi şeyler geldiğinde ise Allah'ı övmeyi unuttuklarını belirterek, her türlü durumun Allah'ın kontrolünde olduğunu ve her şeyin O'nun takdiriyle gerçekleştiğini hatırlatmaktadır. Kur'an insana iyilik ve kötülüğü açıklamış ve bunlardan herhangi birini seçme yeteneğinin insana verildiğini belirtmiştir: *"Ona iki göz bir dil, iki dudak vermedik mi? Ve ona iki yolu göstermedik mi?"* (Beled, 90:8-10) buyrulurken dünya hayatının madden ve manen yaşanır kılınması için gerekli bilginin elde edilmesine ve bu bilginin öğretilmesine aracılık eden duyu organlarından bahsedilmiştir. "İki yol" ise genellikle "iyilik ve kötülük yolları" olarak açıklanmış olup bu ifade insanın, olgular ve eylemler üzerine "doğru-yanlış, iyi-kötü" şeklinde hüküm verme ve tercihte bulunma yetenekleriyle donatıldığı anlamına gelir. Böylece bu iki kısa ayette Allah Teâlâ'nın insana bilgi edinme, düşünüp yargıda bulunma ve seçim yapma yetenekleri vererek, ona sorumluluk sahibi olma vasfını kazandırdığı görülmektedir (Karaman, vd., 2008a, s. 626).

c) Bireysel veya toplumsal tercihlerden kaynaklanan musibetler: İnsanların hem bireysel hem de toplumsal tercihleri, elde edilecek sonuçları etkiler. Bu konuda Kur'an Bedir ve Uhud savaşlarının sonuçlarını karşılaştırır (Âl-i İmrân, 3:165). Uhud savaşında Müslümanların, Hz. Peygamber ve komutanların emirlerini dinlemeyip nöbet yerlerini terk ederek ganimet toplamaya koşmaları, savaşın sonucunu etkileyecek tedbiri ihmal etmeleri, yenilginin sebebini oluşturmuştur. Allah'ın kâfiri mümine musallat ve üstün kılması hususunda şaşırılmış sahabeye, *"Bu, nereden başımıza geldi?" dediniz, öyle mi? De ki: "O (musibet), kendinizdendir."* buyrulurken Allah'ın koyduğu tabii kanunlara uygun olarak tercihlerinin sonucunu yaşadıkları belirtilmiştir. Ayrıca Müslümanlar yaşamış oldukları Bedir ve Uhud savaşlarının muhakemesini yapmaya çağılarak ders çıkarmaları istenmiştir (Karaman, vd., 2008b, s. 711).

d) Hiçbir doğal afet ve musibet, tesadüfe bağlı değildir: İnsanlık tarihinde olmuş ve olacak her şey Allah'ın bilgisinin kapsamında olup belirli bir kitapta yazılmış ve açıklanmıştır: (Tevbe, 9:50-51; Tegâbün, 64:11). *"Yeryüzünde ve kendi nefislerinizde uğradığınız hiçbir musibet yoktur ki, biz onu yaratmadan önce, bir kitapta (Levh-i Mahfuz'da) yazılmış olmasın. Şüphesiz bu, Allah'a göre kolaydır."*, *"Elinizden çıkana üzülmeysin ve Allah'ın size verdiği nimetlerle şımarmayın diye (böyle yaptık.) Çünkü Allah, kendini beğenip övünen hiçbir kimseyi sevmez."* (Hadid, 57:22-23). Bu ayetlerde, insanın hayata bakışını belirlemede son derece önemli bir gerçeğin vurgulanması söz konusudur. Bu gerçek, her ne olursa olsun, olan ve olacak her şeyin Allah'ın ezeli ilminde kayıtlı olduğudur. Eğer insan bir musibetle karşılaşır, bu hususta düşünmeli ve sonuçlar çıkarmalıdır. Bu sonuçlar, gelecekteki davranışlarına ışık tutacak şekilde olmalıdır. Eğer insan bir nimetle karşılaşır,

asıl kaynağının kendi bilgi, beceri ve çabası olmadığını, bunun Allah'ın lütfu olduğunu göz önünde bulundurarak övünme ve böbürlenmeden uzak durmalıdır. Dolayısıyla, bu nimetin kendisine yüklediği sorumluluğun bilincinde olarak hareket etmelidir. İslam bilginleri musibetlerle ilgili olayların, kader kavramı çerçevesinde ve genel yaratma fiili açısından Allah'a; irade, ihtiyar, sebeplere tevessül açısından da kula ait olduğunu belirtmişlerdir (Karaman, vd., 2008a, s. 251; Zehmahşeri, 1953, s. 113).

e) Allah birçok musibeti ve cezayı bağışlamaktadır: Kur'an, insanların karşılaştıkları çeşitli felaketlerin kendi hatalarından kaynaklandığını belirterek, bu felaketlerin birçoğunun affedildiğine veya suçlunun cezasının ahirete tehir edildiğine dair birçok ayet içermektedir (Bakara, 2:286; Nisa, 4:31; Şura, 26:30; Fâtır, 35:45; Zümer, 39:41). Bunlardan biri, *"Başınıza gelen her musibet kendi yaptıklarınız yüzündendir; kaldı ki O birçoğunu bağışlar"* (Şura, 42:30) ayetidir. İnsanın karşılaştığı felaketler; kişinin kendi davranışları veya eylemleri sonucu meydana gelir. Bunların, evrendeki fiziksel ve sosyal yasaları göz ardı etmek, gerekli önlemleri almamak, Allah'a karşı isyankâr davranışlarda bulunmaktan kaynaklandığı vurgulanır. İnsanların tercihlerinin kötülük ve şerden yana olması maddi ve manevi anlamda olumsuz sonuçlara sebep olmaktadır. Bununla birlikte *"Eğer Allah, insanları zulümleri yüzünden cezalandıracak olsaydı, yeryüzünde hiçbir canlı bırakmazdı. Fakat onları takdir edilen bir müddete kadar erteliyor"* (Fâtır, 35:45) ayetinde, insanın olumsuz tercihleri neticesinde yaptığı her hata sonrasında ceza ve felaket verilmediği, insana hatalarını telafi etme imkânı tanındığı vurgulanmaktadır. Çünkü Allah sabır sahibidir ve kullarına vereceği nimet ve azabı dilediği kadar tehir edebileceği gibi azap veya affetmeye de yetkilidir. Bu nedenle, insanlar hatadan ders almalı ve doğru yolu bulmak için çaba harcamalıdır.

Evrende karşılaşılan her olay Allah'ın ilim ve kudretiyle gerçekleşmektedir. Allah'ın yaratma ve yönetme işlerindeki değişmez tabii kanunu ifade eden "sünnetullah" terimi genellikle toplumların helâk edilmesi ve cezalandırılmasıyla ilgili kullanılmıştır (Okumuş, 2012, ss. 751-758). Kur'an, geçmişteki toplumların yaptıklarını tekrarlayanların da aynı felakete karşılaşacaklarını vurgular ve geçmişteki kavimlerin başına gelen olayların diğerleri için bir ibret kaynağı olduğunu belirtir. Bu nedenle, doğal olaylarda ortaya çıkan ölçülere uygun davranışımız aynı zamanda bir imtihandır. Nitekim Kur'an'da bu açık bir şekilde vurgulanmıştır: *"Andolsun ki biz, sizi biraz korku ve açlıkla, bir de mallar, canlar ve ürünlerden eksilterek deneriz..."* (Bakara, 2:155). Dolayısıyla burada imtihan; zorluklara sabır gösterip göstermeyeceğimiz ve yaşanmışlıklardan ders çıkarıp çıkarmadığımızla alakalıdır.

Dini öğretiler ve toplumsal tecrübeler vasıtasıyla insanların sahip oldukları birikimler, bireyin ve toplumların karşılaşacakları olumsuzlukların önüne geçmeye veya doğuracağı zararı asgariye indirmeye imkân verir. Bu insanın hem dini hem de insani görevidir (Karaman, 2020, ss. 903-905). İşte tedbir, insanın felaketler öncesinde kendisinin elinden gelen çabayı göstermesidir. Hem Kur'an'ın hem Hz. Peygamber'in uygulamalarına

bakıldığında, tedbirleri terk etmek; tasvip edilmemektedir. Hz. Peygamber, ortaya çıkması muhtemel musibetlerde, Müslümanları tedbir almaları konusunda uyarmıştır (Zengin, 2020, s. 240). Bu konuda insanın can güvenliğini tehdit eden bazı zararlı hayvanların ihramlıyken bile öldürülebileceğini buyurmuştur (Müslim, "Hac", 68). Medine'de bir evin, ev halkı içerideyken yanması haberi Hz. Peygamber'e ulaştığında: "Bu ateş var ya! Sizin düşmanınızdır. Uyuduğunuz zaman onu söndürün de size zarar vermesin" (Buhârî, "İsti'zan", 499) şeklinde buyurarak, tedbirli olmaya dikkat çekmiştir.

Toplumlar, tarihi süreçte fiziksel ve duygusal yıkımlara ve etkilenmelere maruz kalmışlardır. İshak el-Kindî ve sonrasında birçok İslam âlimi tarafından benimsenen anlayışa göre, ölüm dahil olmak üzere musibetler hayatın kaçınılmaz bir gerçeğidir. İnsanın hiçbir musibetle karşılaşmaması, var olmaması gerektiği anlamına gelir. Çünkü musibetler, değişme ve bozulma niteliği taşıyan şeylerin değişiminden ve bozulmasından kaynaklanmaktadır (Çağrı, 2006, s. 255). Buna göre; insanın sağlığını, hayatını can ve mal güvenliğini tehlikeye atan her olay bir tehdittir. İnsanlara düşen, tehdit ve risklere karşı önlem olarak korunmaktır (Karaman, 2020, ss. 903-905).

5. Afetlerle Başa Çıkmada Temel Kur'anî Kavramlar

İslam'ın temel kaynağı olan Kur'an, tüm insanlara hitap eden, onlara dünya ve ahiret mutluluğuna ulaşmanın yollarını gösteren bir kitaptır. Dolayısıyla dini başa çıkmada etkili olacak unsurlardan olan kader, tevekkül, sabır ve dua Müslümanlar için yaşama rehberlik edici kavramlardır. Bu kavramlar, Kur'an bütünlüğü içinde ele alınıp değerlendirilecektir.

5.1. Kader

İnanç, insan hayatında zorluklarla mücadelede etkili bir motivasyondur. Dindar bireyler, sadece kendi yaşantılarında değil, kendileri dışında da meydana gelen olumsuzluklarda, rehabilite edici davranış ve anlayış geliştirme özelliğine sahiptirler. Bu özellik, olumsuzluklar karşısında pozitif bir tutum sergileme ve kontrol edemedikleri olayların bir yüce güç tarafından çözüleceğine olan inanca sahip olma şeklinde ifade edilebilir. Birey, dinin bu etkisi sayesinde hayata daha bütüncül ve olumlu bir bakış açısı geliştire bilmektedir. Bu noktada kader inancı, ontolojik olarak bireyin kendini konumlandırabilmesine yardımcı olarak, hayata daha olumlu bakabilme ve çözüm yollarını görebilme imkânı sunmaktadır (Karaca, 2015, ss. 107-108). Kader bu haliyle "insanın bilme, anlama ve açıklama ihtiyacına bir cevap olarak duran, ona yorumlama biçimi sunan bir epistemolojidir." (Macit, 2014, ss. 11-12).

Kur'an'da yüzen fazla yerde isim ve fiil kalıplarında Allah'a nispet edilen kader kavramı (Abdülbaki, 1988, ss. 681-683) sözlükte; "planlamak, hükmetmek, gücü yetmek, ölçü ile yapmak, kıymetini bilmek ve rızkını daraltmak" (İbn Manzur, 1994c, ss. 74-80) gibi manalara gelmektedir. Terim anlamı ise; "Yüce Allah'ın ezelden ebede kadar olacak bütün nesne ve olayların zamanını, yerini, biçimini, ezeli ilmiyle bilmesi ve belirlemesidir."

(Topaloğlu & Çelebi, 2010, s. 173). Hadid suresinde (57:22) bu durum şöyle açıklanmaktadır: *“Yeryüzünde ve sizin başınıza gelen herhangi bir olay yoktur ki, biz onu yaratmadan önce o, kitapta bulunmasın. Doğrusu bunu bilmek Allah’a kolaydır.”* Allah kâinatta meydana gelecek olan her şeyi bildiğini ve kendisinin iradesi dışında herhangi bir şeyin olmayacağını ifade etmektedir. Allah’ın bilmesi kulun cebir altında kaldığı anlamına gelmemektedir (Kaya, 2010, s. 81).

Kaderin bir parçası olan kaza ise sözlükte; *“hükmetmek, muhkem ve sağlam yapmak; emretmek ve yerine getirmek anlamlarına gelmektedir.”* Terim anlamı ise; *“Allah’ın irade ve takdir buyurduğu şeyleri zamanı gelince, ilim ve iradesine muvafık olarak var etmesidir.”* (Bilmen, 1972, s. 173; Yavuz, 2001, s. 58).

Kader kavramı, Kur’an’da en çok ölçü anlamında kullanılmaktadır (Yavuz, 2001, ss. 58-63). Söz konusu ayetler genel manada Allah’ın yaratmadaki düzeni ve dengesini açıklayacak niteliktedir (En’am, 6:96; Hicr, 15:21; Furkan, 25:2; Talâk, 65:3; Şûrâ, 42:27; Mü’minûn, 23:18). Allah’ın bilmesi, takdiri, kudreti ve yaratması ile ilgili kavramlar, İslam dininde önemli bir yere sahiptir. *“O’nun işi, bir şey yaratmak istediği vakit sadece “ol” demektir. O şey derhal olur.”* (Yasin, 36:82), *“Gerçekten biz, her şeyi bir ölçü ve dengede yarattık”* (Kamer, 54:49), *“O her şeyi yaratmış ve yarattığı o şeyleri bir ölçüye göre takdir etmiştir”* (Furkan, 25:2), *“Her insanın amelini (veya kaderini) boynuna yükledik (çabasına bağlı kıldık).”* (İsrâ, 17:13). Buna göre evrendeki her şeyin, atomlardan güneş sistemlerine kadar olan sevk ve idaresi, Allah’ın bilgisiyle uyumlu bir düzen ve ölçü içinde gerçekleşmektedir.

Ancak *“kader ve kaza önceden tespit edilmiştir, sonuç değişmez ve çalışmaya gerek yoktur”* gibi bir düşünceden hareketle insanın tüm irade ve fiilini devreden çıkararak, hayatın akışındaki işleri oluruna bırakması doğru değildir. İnsanlar, Allah’ın takdir ettiği hayatı yaşarken, seçimleri ve eylemleriyle hayatlarını etkilerler. Bu nedenle, hayatın akışındaki işleri oluruna bırakmak, insanların sorumluluklarını yerine getirmemesi ve hayatlarını heba etmeleri demektir.

İslam dininin temel inanç anlayışını ortaya koyan Ehl-i Sünnet’in kader inancına göre bütün canlıların fiillerini Allah yaratmıştır (Sabunî, 1978, s. 134). Fakat insanın bir iradesi olduğunu ve kendi fiillerini oluşturacaklarını, bundan dolayı davranış ve eylemlerinden sorumlu tutulacaklarını savunmuşlardır (Maturidî, 2003, s. 225; Aydın, 1979, ss. 331-333).

İnsan, akıllı ve iradi bir varlık olarak yaratılmıştır. Bu sebeple yaşantısından sorumludur. Kuran, insanın özgür iradesine vurgu yaparak, kendi tercihlerini yapabileceğine işaret etmektedir. *“Artık kazandıklarının karşılığı olarak, az gülsünler, çok ağlasınlar”* (Tövbe, 9:82), *“De ki: “Hak, Rabbinizdendir. Artık dileyen iman etsin, dileyen inkâr etsin...”* (Kehf, 18:29), *“Müşrikler ‘Allah bize bunu emretti’ diyerek atalarının yanlış yollarına devam ederler. Ey Resulüm sen de ki: ‘Allah çirkin şeyleri emretmez’* (A’raf, 7:28), *“Ey Resulüm sen de ki: İster inansınlar isterlerse inanmasınlar”* (İsra, 17:107), *“Biz ona (hayır ve şer) iki yol göstermedik mi?”* (Beled, 90:10).

Bu noktada İslam bilginleri, insanın maruz kaldığı afet ve musibetleri genel yaratma fiili açısından Allah'a; irade, ihtiyar, sebeplere tevessül, kesb ve hak ediş gibi beşerı etkenler açısından da kula ait olduğunu belirtmişlerdir (Zehmahşerı, 1953, s. 113; Karaman, vd., 2008a, s. 251). Bu açıdan afetler de doğal veya insan kaynaklı nedenlerden ortaya çıkabilir. Ancak her doğa olayını afet olarak kabul etmek m¼mk¼n değildir. Meydana gelen bir doğa olayının afet boyutunu kazanması, ortaya çıkarılan sonuçların sebeplerinden dolaydır. Örneğin, yetersiz yapısal dayanıklılığa sahip bir binanın orta şiddetli bir deprem sonucunda yıkılması ve can kayıplarının yaşanması, sadece doğal bir afetin sonucu olarak değerlendirilemez. Bu bağlamda, can veya mal kaybına yol açan olayların doğal mı yoksa insan etkisiyle mi meydana geldiği hususu göz önünde bulundurulmalıdır. Doğal afetlerin oluşum s¼releri incelendiğinde, bazı afetlerin önlenemez olduğu gör¼lmektedir; ancak, bu afetlerde yaşanabilecek kayıpların azaltılabilir olduğu gerçeği de göz ardı edilmemelidir. İnsanlar, doğa olayları üzerinde doğrudan kontrol sahibi olmasalar da insanların doğa olaylarının etkisini azaltmak için çeşitli önleyici tedbirler alabilmeleri m¼mk¼nd¼r (Oyanik & Cengiz, 2020, ss. 87-89).

5.2. Tevekk¼l

Yaratılış gereği zayıf bir canlı olarak d¼nyaya gelen insan, hayatı boyunca birçok zorluk ve sıkıntıyla karşılaşır. B¼yle anlarda insan kendinden daha g¼c¼l¼ bir yaratıcıya sığınma ihtiyacı hisseder. Kur'an'da Allah'a sığınmak, O'na g¼venip dayanmak gerektiği, bunun İslam inancının bir gereği olduğu vurgulanmaktadır (Âl-i İmrân, 3:122; Mâide, 5:11, 23; Tevbe, 9:51; Y¼nus 10:84).

Kur'an'da değişik fiil kalıplarında kırk ayette geçen (Abdulgaki, 1988, s. 531). Tevekk¼l kavramı s¼zl¼kte; "dayanmak, g¼venmek, itimat etmek ve işi başkasına havale etmek, vekil tayin etmek, terk etmek, bırakmak" anlamlarına gelmektedir. İstilah olarak "bir taraftan meşru hedefe ulaşabilmek için gerekli b¼t¼n çabayı g¼sterirken diğer taraftan da Allah'a dayanıp g¼venmek ve işi sonunu O'na bırakmak" demektir (İsfahânı, 1961, s. 531; ağrı, 2012, s. 1). Ayrıca gerçek anlamda tevekk¼l¼n gerçekleşmesinde ilk safhayı oluşturan tedbir kavramı, tevekk¼l kavramıyla ilintili önemli bir kavramdır. S¼zl¼kte "bir şeyin arkası gerisi, bir şeyin sonucunu incelemek, bakmak, d¼ř¼nmek, işi sonunu d¼ř¼nerek gereği gibi davranmak, iyi y¼netmek" anlamında kullanılan tedbir (İbn Manzur, 1990, ss. 268-275; Atar, 2011, s. 258) "herhangi bir hususta muhtemel zararları def etmek için önceden alınan önlemler" şeklinde tanımlanmaktadır (Asım Efendi, 1305, s. 317; Yeğin, 1981, s. 2123). İnsanın iradi bir varlık olarak gerek kendi iradesi gerekse iradesi dışında meydana gelebilecek afetlere karşı tedbir alma sorumluluğu vardır.

Hz. Peygamber, doğal afetlere ve zorluklara maruz kalanların sadece kaderi bahane g¼stermek yerine tedbir almalarının (dua, koruyucu önlemler) Allah'ın kaderinin bir gereği olduğunu belirtmiştir (Tirmizı, "Tıp", 21; İbn Mâce, "Tıp", 1). İnsanın hayatta karşılaştığı zorluklar karşısında tedbirli olmasını tavsiye eden Hz. Peygambere "Devemi bağladıktan

sonra mı tevekkül edeyim yoksa bağlamadan mı?” diye soran bir sahabiye, “Önce bağla, sonra tevekkül et” (Tirmizî, “Kıyâme”, 60) şeklindeki cevabı, tevekkülden önce tedbir almanın gerekliliğine vurgudur. Tevekkülün bir ön koşulu olarak tedbir almak gerektiği açıktır. Bu nedenle, öncelikle alınması gereken tedbirleri almak, sonrasında ise işlerin sonucunu Allah’a havale etmek gerekir.

Bireyin güven içinde yaşaması için, bilimsel verilerin ortaya koyduğu önlemleri ve tespitleri incelemek, tevekkül inancının gereğidir (Karaman, 2020, s. 916). Tevekkülün iş görmeyi ve tedbir almayı terk etme biçiminde yorumlanması dinen haram sayılmıştır. Dolayısıyla gerçek bir tevekkül anlayışına sahip olan Müslüman; elinden gelen çalışma ve gayreti göstermekle birlikte sonucun Allah’ın iradesine bağlı olduğunu bilir. Bu bakış açısı, Yüce Allah’ın herhangi bir şeyi yaratma zorunluluğu olmadığına bilincidir. İnsanın gayreti, bir araç olmaktan öte bir amaç haline geldiğinde, tevhit ve tevekkül inancı zarar görebilir. Bunun için Müslümanın, tevhide ve dini esaslara uygun olarak tevekkül anlayışını inşa etmesi gerekmektedir (Şahin, 2018, s. 27).

İnsan kaza ve kader düşüncesinden hareketle, tevekkül kavramını yanlış anlamlandırmamalıdır. Günümüzde, doğal afetler veya kazalar gibi olaylar, kişinin kusurunun olup olmadığına bakmadan sorgulanmadan, “Allah’ın emri böyle imiş, yapılacak bir şey yok” diyerek tevekkül ile ilişkilendirilmekte ve kolaycı bir çözüm olarak görülmektedir (Akbulut, 1992, s. 131).

Oysaki tevekkül, gelecekte meydana gelebilecek olaylar hakkında öngörüler üzerinden çalışarak gerekli önlemleri almak anlamına gelir. Kur’an-ı Kerim, insanların kendi kötülükleri sebebiyle karada ve denizde bozulma ortaya çıkacağını, bunun tabii bir sonucu olarak insanın çeşitli olumsuzluklarla karşılaşacağını açık bir şekilde ifade etmektedir (Rum, 30:41). Bu durumda, teknolojik gelişmelerin yol açtığı çevresel ve biyolojik felaketlerin, iklimi, üretimi ve beslenmeyi riskli hale getirdiği bir çağda, insanların ve toplumların, taşkınlık yaparak ilahi sınırları aşmaları nedeniyle, karada ve denizde çeşitli problemlerin yaşandığı bir gerçektir. Bu sebeple, insanların gelecekte meydana gelebilecek olaylar için öngörüler üzerinden çalışarak, gerekli önlemleri alması, tevekkül inancının bir gereğidir. Kur’an’ın ve Hz. Peygamber’in uygulamaları incelendiğinde de, tedbirleri terk etmenin tasvip edilmediği açıkça görülmektedir. Hz. Peygamber, ortaya çıkması muhtemel musibetler karşısında Müslümanlara tedbir almaları hususunda uyarılarda bulunmuştur. Müslümanlar, bu prensibe uygun hareket ederek sorunlarla başa çıkmaya çalışmalıdır (Zengin, 2020, s. 240).

Sağlıklı tevekkül anlayışı, bütün sebeplerin ve tedbirlerin ötesinde nihaî irade ve gücün Allah’a ait olduğunu pekiştirmektedir. Söz konusu bilincin oluşmasıyla kişi, sebeplere başvurduğu halde sonuç alamazsa bile ilâhî takdirin tecellisine saygı duyar ve karamsarlığa düşmeden iyimser ruh halini korur. Bu sayede kul iyimser ruh halini korumayı, moral çöküntüsünden kurtulmayı başarır. Kur’an’da, oğlu Yusuf’un kaybolmasından dolayı derin

bir üzüntü hali yaşayan Hz. Yakup'un Allah'a tevekkülünü dile getirerek yüksek bir metanetle ümidini koruduğu anlatılır (Yusuf, 12:18, 67, 83, 86-87). Bu örnek, tevekkülün güçlü bir duygu olduğunu, insanın zor zamanlarında ona sarılmasının hayatı olumlu yönde etkilediğini gösterir. Bireyin dış etkenlere bağımlılığını azaltarak içsel bir güven duygusu geliştirmesine yardımcı olur. Böylece bireyin kaygı düzeyini düşürür ve stresle daha etkili bir şekilde baş etme yeteneğini artırır. Araştırmalar da inançlı ve mütevekkil insanların felaket, üzüntü, hastalık gibi zorluklar karşısında psikolojik anlamda daha dirençli, ümitli ve başarılı olduklarını göstermektedir (Çağrı, 2012, ss. 1-2).

5.3. Sabır

Sabır, insanların zorluklarla karşılaştıklarında dayanma, tahammül etme ve metanet gösterme yeteneğini ifade eden önemli bir kavramdır. İnsanların hayatlarında karşılaştıkları zorluklar kaçınılmazdır ve bu zorluklarla başa çıkabilmek sabır göstermek mümkündür.

Kur'an'da sabır kelimesi, türevleri ile birlikte yüz üç ayette geçmektedir (Abdulkaki, 1988, ss. 507-508). Sabır, sözlük anlamıyla "engellemek, hapsetmek, tutmak, cesaretli olmak, acele etmemek ve direnç göstermek" (İbn Manzur, 1990, ss. 437-440) gibi çeşitli anlamlara sahiptir. Ancak terim olarak sabır daha derin bir anlam kazanır ve "üzüntü ve başa gelen musibetlere karşı direnç gösterme, olumsuzluklara rağmen metaneti koruyabilme" (Çağrı, 2008, s. 337) gibi anlamları içermektedir. Kur'an sabredenleri müjdelemektedir: "*Andolsun ki sizi biraz korku ve açlıkla, bir de mallar, canlar ve ürünlerden eksilterek deneriz. Sabredenleri müjdele!*" (Bakara, 2:155). Bu ayet, sabrın önemine işaret etmektedir.

Kur'an'da sabır, sıkıntı ve zorluklarla karşılaşılması durumunda paniğe kapılmadan, acelecilik göstermeden, sağlam ve kararlı adımlarla ilerleyip Allah'ın takdirini ve vereceği hükmü beklemektir. Çünkü insanın kendi nefsi ve musibetlerle baş edebilmesi ancak sabırlı ve kararlı duruşu ile mümkündür (Yazır, 1992, ss. 448-449).

Sabır kavramı aynı zamanda namaz, tevekkül, takva, cihat, salih amel ve şükür gibi kavramlarla da sıkı bir ilişki içerisinde (Tok ve Kahraman, 2019, s. 97). Bu bağlamda, sabır, ibadetlerin ve Allah'a olan güvenin bir parçası olarak görülebilir. İnsan, sabır vasıtasıyla zorlukları aşabilir, kendini geliştirebilir ve olgunlaşabilir. Aynı zamanda, sabır, salih amellerin gerçekleştirilmesi ve şükretme duygusunun pekiştirilmesinde önemli bir role sahiptir.

Hayatın tüm zorlukları karşısında sabrı güçlendirmede dini inanç ve uygulamalar önemli birer kaynak olabilir. Başka bir ifadeyle Allah'a sığınma ve O'ndan destek alarak zorluklar karşısında sabır gösterme eğilimi, bireyin kendini güçlü hissetmesine ve zorluklarla başa çıkmasına, hayatta acıların da olduğu gerçeğiyle yüzleşerek olgunlaşmasına katkı sağlayabilir. Sabırlı insan, musibet anında güç ve denetim odağı olarak kabul ettiği Allah'a

dayanmakta ve bağlanmakta, bu yolla zorluklar karşısında başarı gösterebilmektedir (Hökelekli, 2013, ss. 128, 131).

Bu perspektiften bakıldığında, sabır insanın içsel gücünü ortaya çıkarır ve ona dayanma, dönüşme fırsatı sunar. Böylece insanın maddi ve manevi sorunların üstesinden gelmede bir motivasyon kaynağına olabilir. Alan araştırmalarında, bireylerin dindarlık düzeyleri arttıkça, dini başa çıkma stratejilerinden biri olan “sabrın sonu selamettir” ilkesini benimsemenin ve bu ilkeye dayalı dini başa çıkma etkinliklerini kullanma sıklığının arttığı görülmektedir (Ayten, 2012, s. 111).

Kanser hastaları, dini başa çıkma tutumları incelendiğinde, hastalıklarıyla başa çıkmada en büyük destekçilerinin inançları olduğunu belirterek, tedavi sürecinde duayı ve sabrı kullandıklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların inanç ve sabır tutumunun, hastalığı kabullenme ve onunla başa çıkmada önemli bir fonksiyona sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Çiftçi, 2007, ss. 66-67, 78). Bu bulgular, dini kaynaklı sabır özelliğinin sorunları çözmeye önemli bir rol oynadığını göstermektedir

Hz. Peygamberde hastalık ve ölüm gibi her insanın başına gelebilecek bir takım musibet ve afetlerle sınanmıştır. Tüm bu musibetler karşısında bir an olsun sabrı elden bırakmamıştır. Oğlu İbrahim’in ölümüne gözyaşı döktüğünde, kendisine şaşırınlara şu cevabı vermiştir: “Göz ağlar, kalp üzülür. Biz Rabbimizi gazaplandırarak bir söz söylemeyiz. Eğer ölüm, doğru söyleyen (Allah’ın) herkesi kapsayan bir vaadi olmasaydı ve arkada kalan, önden gidene kavuşmayacak olsaydı ey İbrahim, biz şu ankinden çok daha büyük bir üzüntü duyacaktık. (Ey İbrahim) Biz senin için çok hüzünlüyüz.” (İbn Mâce, “Cenâiz”, 53).

Hz. Peygamber inanan insanın, musibetler ve afetler karşısında sağlam durmasını, yıkılmadan ayakta kalmasını telkin etmiştir. Müminlerle kâfirleri karşılaştırdığı bir hadisinde şöyle buyurmuştur: “Mümin, yeşil ekine benzer. Rüzgâr hangi taraftan eserse onu o tarafa yatırır (fakat yıkılmaz), rüzgâr sakinleştiğinde yine doğrulur. İşte Mümin de böyledir; o, bela ve musibetler sebebiyle eğilir (fakat yıkılmaz). Kâfir ise sert ve dimdik selvi ağacına benzer ki Allah onu dilediği zaman (bir defada) söküp devirir.” (Buhârî, “Tevhid”, 31).

Gazali (ty., s. 176) sabırla ilgili; “İman ve sabır iç içedir. Dünyada kulun rastladığı hiçbir şey, iki durumun dışında kalmaz. Biri kulun heva ve isteğine uygun olandır. Diğeri kulun tabiatına uymayan tiksindiği şeydir. İnsan bu ikisinde de sabırlı olmaya muhtaçtır. Kul bu ikisine de uzak değildir. Bu açıdan kul, hiçbir zaman sabırdan müstağni değildir. Kulun başına bir musibet gelmesi, kulun isteği dışında gerçekleşen bir durumdur. Ancak onu def etme konusunda kulun ihtiyarı vardır.” değerlendirmesinde iman ve sabır arasında sıkı bir ilişki olduğunu belirtmiştir. Bu sebeple, sabır bilincine sahip birey, müşkül durumlar, sıkıntılar ve acılar karşısında bunlardan etkilenmez. Hatta isyan etmeden bu tür zorluklara tahammül, manen gelişimini sağladığı iç huzuru bulmasını sağlar. Çünkü tevekkül eden

birey, sonuç ne olursa olsun ona razı olurken; sabreden birey ise karşılaştığı zorluklar sebebiyle şikâyetten vazgeçer (Karaman, 1996, ss. 85-86; Önal, 2008, ss. 456-463).

Dünya üzerinde gerçekleşen doğal olaylar, coğrafi ve jeolojik koşullara bağlı olarak belirli aralıklarla tekrar edebilir. İnsanların bu durumu deneyimleyerek tecrübe kazanması ve buna karşı hazırlıklı olması gerekmektedir. Doğal afetlerin ardından ortaya çıkan tahribat ve can kayıplarını sabırla karşılamak, ilahi bir imtihana rıza gösterme açısından uygun yaklaşımdır (Yüksel, 2020, s. 14). İnsandan istenen önlenebilir musibetlere katlanmak değil, musibetten korunma yönünde çaba sarf ederek önlem almak, kurtulma imkânı bulunamaması halinde durumu sabır ve metanetle karşılamaktır (Gazali, ty., ss. 72-73).

5.4. Dua

İnsanın hayatta karşılaştığı maddi ve manevi olumsuzluklarla baş etmede duaya duyulan ihtiyaç; insanın fitratı gereği yüce bir yaratıcıya inanma, ona bağlanma ve sığınmadan ileri gelmektedir. İnsanlar kendilerini çaresiz hissettiklerinde, depremler, savaşlar, hastalıklar, kazalar gibi öreseyici bir olaya maruz kalıp ölümlle yüzleştiklerinde ilahi bir yardıma ihtiyaç duyup dua ve ibadetlere yönelmektedir. Nitekim dua, "insanın yaradılışında var olan tabii ve fitri din duygusunun bir sonucudur." (Certel, 2014, ss. 140-141).

Dua kavramı sözlükte "ağırmak, seslenmek, davet etmek, sevk etmek gibi anlamlara gelirken (İbn Manzur, 1994d, ss. 257-260), ıstılahta "küçükten büyüğe, aşağıdan yukarıya, huşu ve tezellül ile yakarış" (Tehânevî, 1996, ss. 553-554) anlamına gelmektedir. Kur'an'ın odak kavramlarından bir olan dua lafzı Kur'an'da iki yüzden fazla ayette geçmektedir (Abdulkaki, 1988, ss. 326-330). Kur'an'da dua kavramı genellikle; "ağrı, yardım isteme, bir şey sormak, istekte bulunmak, yalvarmak, Allah'ı tanımak, ibadet etmek, iman etmek, Allah'a yönelmek, hürmet, itaat ve sevgi ifadesi, yaklaşma vasıtası, sığınma" gibi anlamlarda kullanılmıştır (En'am, 6:71; Furkân, 25:77; Bakara, 2:23-186; Hûd, 11:47-61; Bakara, 2:23; A'raf, 7:29, 200; Enfal, 8:9; Ğâfir, 40:14, 40; Cin, 72:18, 19). Hadislerde ise Hz. Peygamber "ibadetin özü, ibadetin kendisi, rahmet kapılarını aan anahtar, dinin direği ve Müminin silâhi" (Tirmizi, "Da'avât", 1; İbn Mâce, "Duâ", 1; Ebû Dâvûd," Salât", 358) şeklinde nitelendirmelerde bulunmuştur. Hamdi Yazır'ın (1935, s. 665) "Duadan maksat bildirmek değil, kulluk göstermek; tevazu ve alçak gönüllülük arz ederek müracaatta bulunmaktır." teşpiti, duanın Yaratıcı ve yaratılan arasındaki en temel manevi ilişki boyutu olduğunu göstermektedir. Kur'an ve hadislerdeki kullanımları işığında dua; kulun, Allah'ın yüceliği karşısında aczini itiraf etmesi, sevgi ve tazim duyguları içinde Allah'ın lütuf ve yardımını dilemesidir.

Dua, insanın Allah'a içinde bulunduğu durumu ifade etmesi ve O'ndan istekte bulunması amacını taşıdığı için, kul ile Allah arasında bir iletişim anlamını da içermektedir. Bu diyalogun gerçekleşebilmesi için Allah'ın öncelikle insanı kendi varlığından haberdar etmesi, insanın da bu yüce kudreti kabul ederek Onunla iletişim kurma ihtiyacı duymuş olması gerekir. Dua, böyle bir iletişim neticesinde, insanın hem kendi ihtiyaç ve

eksikliklerinin giderilmesi için bir araç, hem de daha mükemmel bir diyalog aracı olarak işlev görmektedir. Bu durum, bireyin psikolojik yapısının bir tür bilinçdışı tepkisi olarak yorumlanabilir. Bu bağlamda, bireyler farklı nedenlerden dolayı dua etme ihtiyacını zorunlu bir şekilde hissederler. Bu nedenle insan, tarihin hiçbir döneminde duadan uzak kalmamıştır (Cilacı, 1994, ss. 529-530; Koç, 2005, s. 25).

Bireyin hayatına duanın etkisini İmam Gazâli (ö. 505/1111); "Allah Teala'nın kaza ve kader-i ilahisinin mecrasından zerre kadar sapmadığı ve dönmediği bilinmektedir. O halde duanın faydası nedir? diyecek olursan, bilmiş ol ki dua ile belanın kalkması da kader-i ilahidir. Bu bakımdan dua, belanın kalkmasının sebebidir. Rahmetin de celbedicisidir. Nitekim kalkan, gelen okların geri çevrilmesinin sebebi; suyun da yerden biten otların bitmesinin sebebi olduğu gibi. Nasıl ki kalkan, atılan oku geri gönderdiğinden gelen okla çarpışırsa, aynen dua da bela ile boğuşup çarpışır." (Gazali, 1974, s. 284) şeklinde belirtmiştir. Bireye ilahi bir güç tarafından korunduğunu hissettiren dua, ona yalnız olmadığı duygusunu kazandırarak öz güven duygusunu güçlendirir. Böylece insan, hayatın tüm zorluklarını aşmada güçlü bir motivasyon sağlamış olur (Tarhan, 2009, s. 102).

İnsanın, herhangi bir durumda yaşadığı içten bir dua deneyimi, genellikle tatmin, güvenlik ve kabul görme gibi olumlu ve yapıcı etkileri beraberinde getirir. İnsandaki şiddetli sıkıntı, kaygı ve öfke duygularını azaltmada yardımcı olan dua, insanın psikolojik ve sosyal uyumunu artırır (Hayta, 2006, ss. 172-174). Bu sebepten dua, insanın duygusal ve davranışsal tepkilerini etkileyerek hayatı yorumlama biçimini ve algısını şekillendirir. Bu etkiler, kişinin ruhsal ve fiziksel sağlığı üzerinde olumlu sonuçlar doğurur. Ancak, bu olumlu etkilerin gerçekleşebilmesi, bireyin inanç düzeyine bağlıdır. Duanın içten gelerek derin ve samimi bir inançla devamlı olarak yapılması son derece önemlidir (Hökelekli, 1993, s. 227; Certel, 2014, s. 146).

İnsanın maruz kaldığı afetlerle başa çıkmada olumlu rol oynayan dua; insanda dinginlik ve sükûnet sağlarken, umudun kaybolmamasına, yaşanan sıkıntıyı tanımlayarak çözüm üretmeye, stres seviyesini düşürerek depresyon riskini azaltmaya destek vermektedir. Böylece Allah ile yakınlaşması artan kişinin mücadele azmi ve karar verme yetisi güçlenmektedir (Ateş, 2019, s. 43).

Sonuç

Afetler, insanlık tarihinde var olan ve insanların doğal çevreleriyle etkileşimleri sonucunda ortaya çıkan olaylardır. Deprem, sel, heyelan, salgın hastalıklar gibi afetler, insanların yaşamlarını ciddi şekilde etkileyebilir, fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplara neden olabilir. Bu tür felaketler, insanların kontrol yeteneklerini sarsar, ruh sağlıklarını olumsuz etkiler ve çeşitli zorluklarla baş etme sürecini zorlaştırarak insanların hayata uyumunu olumsuz etkiler. Ortaya çıkan stres ve gerilimle başa çıkmak için insanoğlu, çeşitli mekanizmalara başvurabilmektedir. İnsan yaşadığı olayları bazı nedenlere atfederek açıklamaya çalışır.

Atfetme davranışını gerçekleştirirken insan, dini veya naturalistik anlam sistemlerinden birini ya da ikisini birlikte kullanabilmektedir (şahin, 2020, ss. 202-237).

Dini inanç ve ritüeller, başa gelen felaketi algılama, anlamlandırma ve acılarla başa çıkma da insanoğluna dayanma gücü kazandırmaktadır. İnanç sistemleri, yaşanan felaket karşısında hayata uyumu kolaylaştırmakta ve anlamlandırmada kolaylık sağlamaktadır. Din, insanların afetlerle baş etme sürecinde önemli bir motivasyon kaynağı olarak hizmet eder. İnsanlar, afetlerin neden olduğu zorluklar karşısında, tüm bu yaşananların Allah'ın iradesi doğrultusunda gerçekleştiği ve her şeyin bir hikmeti olduğu düşüncesinden hareketle inançlarını korur ve güçlendirirler. Böylece inanç, insanlara umut, teselli ve manevi güç sağlar.

İslam, afetleri Allah'ın iradesi ve hikmeti doğrultusunda gerçekleşen olaylar olarak görür. İslam inancına göre, afetlerin nedenleri ve sonuçları Allah'ın kontrolü altındadır. Müslümanlar, afetlerin birer imtihan olduğunu ve Allah'ın hikmetine uygun olarak gerçekleştiğine inanır. Bu inanç, insanların afetlerle karşılaştıklarında teslimiyet ve kabullenme göstermelerini sağlar.

Kur'an'da Allah'a isyan eden, peygamberlere karşı çıkan ve birtakım suçlar işleyen toplulukların afetlere maruz kaldığı bilgisi yer almaktadır. Bu afetlerle günümüzde yaşanan felaketler, sonuçları itibariyle benzeşmektedirler. Referanslar da genellikle bu açıdan yapılmaktadır. Bununla birlikte bu hadiselerin sebepleri, şartları, zamanları ve kimleri kapsadığı gibi hususlar genellikle göz ardı edilerek yanlış değerlendirmelere ulaşılmaktadır. Olması gereken, Kur'an'da belirtilen afetlerden ibretler ve sonuçlar çıkarmaktır. Genel olarak şu sonuçlara ulaşmamız mümkündür;

- Yaşanan afetlerin ortaya çıkmasına, birinci derecede insanların ihmallerinin ve kusurlarının etken olması. İnsanların maddi ve manevi anlamda ortaya koydukları olumsuz tercihler, yaşanan felaketlerde insan etkisini göstermektedir. Günümüz insanının doymak bilmeyen hırslarının neden olduğu ekolojik ve biyolojik bozulma, yaşanan çevre sorunlarının ve afetlerin temel unsuru olarak karşımıza çıkılmaktadır.

- Müslümanlara yüklenen "iyiliği emretmek ve kötülükten sakındırmak" misyonu kapsamında, insanlığa, doğal yaşama ve çevreye zarar veren her türlü oluşumla aktif bir şekilde mücadele etmenin önemi çocuklara öğretilmesi. Bunun da ötesinde bu konularda küresel çapta organizasyonlar oluşturarak evrensel düzeyde bir mücadelenin öncülüğünü yapacak nesiller yetiştirmek.

Bu noktada insanların afetleri anlamlandırması ve algılamasında kullandığı dini kavramlar, İslam'ın değer bütünlüğü içinde öğretilmesi ve algılanması önemlidir. Aksi taktirde maruz kalınan acı ızdırap ve yoksunlukların kaynağının din olarak nitelendirilmesi, insanı daha büyük ıkamazlara ve sorgulamalara sevk ederek bireyin stres ve gerilimini derinleştirmektedir.

Bunun için çocukluk döneminden itibaren verilen din eğitimi, insanlara afetlerin doğal bir gerçeklik olduğunu ve bunlarla hem maddi hem de manevi anlamda baş etmenin yollarını öğretir. Din eğitimi, insanların afetlere karşı hazırlıklı olmalarını, kriz anlarında inançlarını kullanarak, olayları anlamlandırmayı gerçekleştirerek sağlam bir duruş sergilemelerini ve toplumsal dayanışmayı desteklemelerini sağlar.

Bu nedenle Kur'an, tüm olayları, ahiret odaklı bir bakış açısıyla değerlendirmeyi önermekle birlikte, insanın bu noktadaki tercihlerinin belirleyiciliğine ve önemine dikkat çekmiştir. Dolayısıyla dini başa çıkmanın önemli unsurlarından olan kader, tevekkül, sabır ve dua kavramları İslam inancının temel yaşam prensiplerini ifade eden kavramlardır. Bu kavramlar Müslümanlar için yaşama rehberlik edici değerlerdir.

Dindarlığın beslemiş olduğu bu kavramlar aynı zamanda bireyin yaşam problemleri karşısında kullandığı bir başa çıkma mekanizması olarak işlev görürken, aynı zamanda kişinin yaşam memnuniyetine de katkı sunmaktadır (Ayten, 2012).

Bireyin, düşünceleri ve eylemleri üzerinde özerklik hissettiği, ona hayatıyla ilgili anlamlandırma referansı veren bir kader algısı, hayatın zorlukları karşısında bireyin yeterliliklerinin farkına vararak kendini gerçekleştirmesine imkân sağlamaktadır.

Bu süreçte bireyin kendi iradesiyle oluşturacağı maddi ve manevi tercihler; tedbir, tevekkül, sabır ve dua gibi değerler, psikolojik iyi oluş üzerinde etkili faktörlerdir (Şahin, 2020, ss.202-237). Gerek kader gerek tevekkül kavramlarına getirilen yazgıcı bakış açısı, kullar nezdinde tedbiri terk etmeyi ve böylece insanın ataletine ve ihmalkârlıklarına dini bir meşruiyet kazandırma eğilimini meydana getirir. Yüce Allah'ın iradesine mutlak teslimiyet gibi aktarılan yanlış tevekkül anlayışı, hakikatin üstünü örtmektedir. Oysaki tevekkül; tüm gücü elinde bulunduran yaratıcıya, gerekli tedbirleri aldıktan sonra sığınmanın verdiği güvendir.

Dünya hayatı, ahiretin varlığına inanan bir insan için zorluklarla bezenmiş bir imtihan yeridir. Dini öğretiler bu imtihandan başarıyla geçebilmek için hayatın zorluklarına sabredilmesi gerektiğini söyler. Nitekim sabır, insanlara sıkıntılar karşısında dayanma gücü verir ve umudu canlı tutar.

Afetlerle baş etme sürecinde, afetlerin etkilerini azaltmak, güvenlik ve korunma sağlamak için insanlar dua ederek, moral ve ruh sağlıklarını dinç tutarlar. Böylece kendilerini Allah'a yakın hissederek manevi güç ve motivasyon kazanırlar.

İslam, insanlara ilahi bir iradenin var olduğunu ve afetlerin de bu iradenin bir parçası olduğunu öğretirken, insan iradesinin ve tercihlerinin sürecin bir parçası olduğunu bildirir. Dolayısıyla bireyi bilimsel bilginin ışığında afetlerle ilgili pratik adımlar atmaya teşvik eder. Bunun bir parçası olan din eğitimi ise, insanlara umut, teselli ve güç verecek, manevi değerleri öğreterek afetlerle mücadele etme yeteneklerini artırırken, afetlerin doğal bir

gerçeklik olduğunu kabul edip buna hazırlıklı olmayı, dayanışma ve paylaşma gibi değerleri benimseterek toplumsal birlik ve beraberliği güçlendirmeyi hedefler.

Kaynakça

- Abdülbaki, M. F. (1987). *Mu'cemü'l müfehres*. Dârü'l Hadis.
- AFAD. (2018). *Türkiye'de afet yönetimi ve doğa kaynaklı afet istatistikler*. https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/35429/xfiles/turkiyede_afetler.pdf (25.05.2023)
- Akbulut, A. (1992). Allahın takdiri-kulun tedbiri, *A.Ü.İ.F. Dergisi*, 33,129-156.
- Akdağ, E. (2002). *Mali yapı ve denetim boyutlarıyla afet yönetimi*. Sayıştay Başkanlığı.
- Altaş, N., & Arıcı, İ. (2017). Din eğitiminin bilimselleşme süreci. İçinde M. Köylü & A. Nurullah (Ed.), *Din Eğitimi* (48-74). Ensar Neşriyat.
- Ateş, N. E. (2019). Dua ve dinî başa çıkma: Şehit aileleri, gaziler ve gazi aileleri örneği, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17 (33), 35-64.
- Armaner, N. (1980). *Din psikolojisine giriş*. Ayyıldız Matbaası.
- Asım Efendi. (1305). *Kamus tercümesi*. (C. 2). Bahriye Matbaası.
- Atar, F. (2011). Tedbir. *DİA* içinde. (C. 40, ss. 258-259). TDV Yayınlar.
- Aydın, A. A. (1979). *İslam inançları ve felsefesi (Tevhid ve İlm-i Kelam)*. Çağrı Yayınları.
- Aydın, M. Z. & Gürler, Ş. A. (2018). *Okulda değerler eğitimi*. Nobel Yayınları.
- Ayten, A. (2012). *Tanrı'ya sığınmak: Dini başa çıkma üzerine psiko-sosyal bir araştırma*. İz Yayınları.
- Bahçekapılı, M. (2012). Bio-Psiko-Sosyal açıdan dinin ruh sağlığı, stres, depresyon ve engellik üzerindeki etkisi. *Din, Felsefe ve Bilim Işığında Engelli Olmak Sempozyum Bildirileri* içinde (138-163). Mehmet Mazak (Ed.). Sultanbeyli Belediye Başkanlığı.
- Bayraklı, B. (1989). *İslam'da eğitim*. İstanbul: İFAV Yayınları.
- Bilgin, B. (1981). Din eğitiminin genel eğitimdeki yeri. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 24(1), 469-484.
- Bilmen, Ö. N. (1972). *Muvazzah ilmi Kelâm*. Bilmen Yayınları.
- Buhâri, M. İ. (1987). *Sahihu'l-Buhari*. Dâru İbn Kesir.
- Câbirî, M. A. (2010). *Kur'ân'a giriş*. Çev. M. Coşkun. İlim Yurdu Yayınları.
- Certel, H. (2014). *Din psikolojisi*. Berikan Yayınları.

- Cevherî, İ. b. H. (1984). *Sihâh* ('A.'Attâr. thk.). (C: 6). Dâru'l-İlmi'-li'l-Melayîn.
- Cilacı, O. (1994). Dua. *DİA* içinde. (C. 9, ss. 529-530). TDV Yayınları.
- Cirhinlioğlu, F. G. (2014). *Din psikolojisi*. Nobel Yayınları.
- Çağrırcı, M. (2006). Musibet. *DİA* içinde. (C. 31, ss. 255-256). TDV Yayınları.
- Çağrırcı, M. (2008). Sabır. *DİA* içinde. (C. 35, ss. 337-339). TDV Yayınları.
- Çağrırcı, M. (2012). Tevekkül. *DİA* içinde. (C: 41, ss. 1-2). TDV Yayınları.
- Çelikel, B. (2008). Fazlurrahman'da eğitimin tanımı ve hedefleri. *DEÜİFD*, 27, 71-89.
- Çiftçi, A. (2007). *Hastalıklarla başa çıkmada dinin rolü: kanserli hastalar örneği* (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dam, H. (2014). Erken çocukluk dönemi din eğitimi. *Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi* içinde (13-64). M. Köylü (Ed.). Nobel Yayınları.
- Derveze, M. İ. (1997). *Tefsirü'l-hadis: Nüzul sırasına göre Kur'an tefsiri*. Çev. A. Çelen vd. (C. 1). Ekin Yayınları.
- Doğan, R & Ege, R. (2012). *Din eğitimi*. Grafiker Yayınları.
- Dombrowsky, W. R. (1998). Again and again: Is a disaster what we call a disaster? in E. L. Quarantelli (Ed.). *What is a Disaster*. Routledge.
- Ebû Dâvud, S. b. Sicistani. (1992). *Sünen*. Çağrı Yayınları.
- Eliade, M. (2004). *Dinin anlamı ve sosyal fonksiyonu*. Çev. M. Aydın. Din Bilimleri Yayınları.
- Ergünay, O. (1999). Afet yönetimi nedir? Nasıl olmalıdır? *Türk Psikoloji Bülteni, Deprem Özel Sayısı*, 5(14), 110-118.
- Gazali, M. b. M. (ty.). *İhyâ-u ulûmi'd-dîn*. Çev. A. Arslan. (C. 4). Merve Yayınları.
- Gazali, M. b. M. (1974). *İhyâ-u ulûmi'd-dîn*. Çev. A. Serdaroğlu. (C. 1). Bedir Yayınları.
- Geertz, C. (1993). *Religion as a cultural system*. Fontana Press.
- Gözütok, Ş. (2010). Eğitim ve dinin kavramsal yapısı ve din eğitimi ile ilişkisi. *Kuram ve Eylem Yönüyle Din Eğitiminin Teolojik ve Felsefi Temelleri Sempozyumu*.
- Gümrükçüoğlu, S. (2021). Kadına yönelik şiddetle mücadelede yaygın din eğitimi. *Kadına Şiddeti Önlemede Din ve Değerler Eğitimi* içinde (291-327). M. Fatih Genç (Ed.). Nobel Yayınları.
- Günay, Ü. (1993). *Din sosyolojisi dersleri*. Erciyes Üniversitesi Yayınları.

- Hayta, A. (2006). İbadetler ve ruh sağlığı: dinî pratikler ile psiko sosyal uyum arasındaki ilişki üzerine bir araştırma. *Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi* içinde (137-179). H. Hökelekli (Ed.). DEM Yayınları.
- Hökelekli, H. (1993). *Din psikolojisi*. Diyanet Vakfı Yayınları.
- Hökelekli, H. (2012). *Din psikolojisine Giriş*. DEM Yayınları.
- Hökelekli, H. (2013). *Psikoloji, din ve eğitim yönüyle insanî değerler*. DEM Yayınları.
- İbn Mâce, M. (t.y.). *Sünen*. Dârü ihyâ-i kütübi'l-Arabiyye.
- İbn Manzur, A. E. (1990). *Lisânu'l-arab*. (C. 4). Daru Sâdır.
- İbn Manzur, A. E. (1994a). *Lisânu'l-arab*. (C. 9). Daru Sâdır.
- İbn Manzur, A. E. (1994b). *Lisânu'l-arab*. (C. 1). Daru Sâdır.
- İbn Manzur, A. E. (1994c). *Lisânu'l-arab*. (C. 5). Daru Sâdır.
- İbn Manzur, A. E. (1994d). *Lisânu'l-arab*. (C. 14). Daru Sâdır.
- İsfahânî, R. (1961). *Mufredât fi-garibi'l-Kur'ân*. Şirketü'l Mekteb.
- Kadioğlu, M. & Özdamar, E. (2005). *Afet yönetiminin temel ilkeler*. Jica Türkiye Ofisi Yayınları.
- Kara, M. (2018). Kur'ân kıssalarını "Hikâye" kavramıyla tanımlamanın imkânı. *Tefsir Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 57-73.
- Karaca, R. (2015). *Din psikolojisi*. Eser Ofset.
- Karagöz, İ. (2015). *Dini kavramlar sözlüğü*. DİB Yayınları.
- Karaman, F. (1996). Tevekkül inancı üzerine bir inceleme. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1, 67-92.
- Karaman, F. (2020). İnsanın doğal afetler karşındaki tavrı ve gücü. *Afet İlmihali* içinde (3-34). Mehmet Birsin vd. (Ed.). İnönü Üniversitesi Yayınları.
- Karaman, F. (2020). Tevekkül, kader bağlamında deprem ve sorumluluk bilinci. *Diyanet İlmî Dergi*, 56(3). 903-936.
- Karaman, H. vd. (2008a). *Kur'an yolu Türkçe meal ve tefsir*. (C. 5). DİB Yayınları.
- Karaman, H. vd. (2008b). *Kur'an yolu Türkçe meal ve tefsir*. (C. 1). DİB Yayınları.
- Kaya, Y. (2010). *İlm-i kelam*. Uzak Ülke Yayınları.
- Keyifli, Ş. (2013). Eğitim ve din eğitimi, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13(2), 31-54.

- Koç, M. (2005). Din psikolojisi açısından ergenlik döneminde dua ve ibadet psikolojisinin gelişimi, *Ekev Akademi Dergisi*, 9(25), 75-88.
- Köse, A. (2000). *Freud ve din*. İz Yayınları.
- Köse, A. & Küçükcan, T. (2000). *Doğal âfetler ve din*. İSAM Yayınları.
- Köse, A. & Küçükcan, T. (2006). *Deprem ve din*. Emre Yayınları.
- Kula, N. (2002). Deprem ve dini başa çıkma, *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1), 234-235.
- Kula, N. (2005). *Bedensel engellilik ve dini başa çıkma*. DEM Yayınları.
- Macit, M. (2014). *Boyun eğme-başa çıkma sarkacında kadercilik*. Ötüken Neşriyat.
- Matürîdî, M. B. M. (2003). *Kitabu't-tevhid* tercümesi. Çev. B. Topaloğlu. İSAM Yayınları.
- Okumuş, E. (2012). Kur'an'da toplumsal çöküş. *Diyanet İlmî Dergi*, 46(4), 63-94.
- Okumuşlar, M. & Genç M. F. (2012). Din Eğitiminin bilimselleşmesi/neliği, *Din Eğitimi* içinde (53-80). Recai Doğan & Remzi Ege (Ed.). Grafiker Yayınları.
- Oyanık, M. & Cengiz, E. (2020). Afet bilinci ve kader ilişkisi: Gümüşhane Örneği, *The Journal of International Scientific Researches*, 5, 87-101.
- Özdoğan, Ö. (2000). İnsan kutsal kitap ilişkisi. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 41(1), 293-308.
- Pargament, K. (2005). Dindarlığın bedelleri ve faydaları üzerine bir değerlendirme. Çev. A. Ulvi Mehmedoğlu. *Ç.Ü.İ.F. Dergisi*, 5 (1), 279-313.
- Pargament, K. I vd. (1998). Religion and the problem-solving process: Three styles of coping. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 27(1), 90-104.
- Pargament, K. I. vd.(2013). Başa çıkmanın dini boyutu: Teori, araştırma ve uygulamadaki gelişmeler. *Din ve maneviyat psikolojisi yeni yaklaşımlar ve uygulama alanları*. Raymond F. Paloutzian-Crystal L. Park. Çev. Ç. Damla Balaban. (377-408). Phoenix Yayınları.
- Peker, H. (1990). Suçlularda dini davranışlar. *OMÜİFD*, 4(4), 93-124.
- Peker, H. (1991). *Din ve ahlak eğitimi psikolojik ve metodik esaslar*. Eser Matbaası.
- Recep, Ö. (2008). Kur'an'da imani ve ahlaki bir tavır olarak sabır. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12(2), 439-466.
- Sabunî, N. A. (1978). *Bidâye fi usûlî'd-din/Mâturîdiyye akâidi*. Çev. B. Topaloğlu. DİB Yayınları.

- Sever, R. & Değirmenci, Y. (2019). *Afetler ve afet yönetimi*. Pegem Akademi.
- Şahin, M. (2018). *Dini bir değer olarak tevekkül yöneliminin psikolojik sebep ve sonuçları üzerine araştırma* (Doktora Tezi). Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şahin, Z. A. (2020). *Psikoloji ve psikoterapide din*. Çamlıca Yayınları.
- Şengül, İ. (1994). *Kur'ân kıssaları üzerine*. Işık Yayınları.
- Şimşek, M. S. (2013). *Kur'ân kıssalarına giriş*. Kitap Dünyası Yayınları.
- Taplamacıoğlu, M. (1972). *Din sosyolojisi*. A. Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları
- Tarhan, N. (2009). *İnanç psikolojisi ruh, beyin ve akıl üçgeninde insanoğlu*. Timaş Yayınları.
- Tarhan, N. (2014). *İnanç psikolojisi*. Timaş Yayınları.
- TC. İçişleri Bakanlığı AFAD KBRN Terimler Sözlüğü, 2021.
- Tehânevî, M. b. A. (1996). *Keşşâfû ıstılâhâtî'l-fünûn*. Mektebetü Lübnan.
- Tirmizi, M. İ. (ty.). *Câmiü's-sahih*. Mektebetü'l-İslâmiyye.
- Topaloğlu, B. & Çelebi, İ. (2010). *Kelam terimleri sözlüğü*. İSAM Yayınları.
- Topuz, İ. (2003). *Dini gelişim seviyeleri ile dini başa çıkma tutumları arasındaki ilişki üzerine bir araştırma* (Doktora Tezi). Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tosun, C. (2002). *Din eğitimi bilimine giriş*. Pegem Yayınları.
- Tümer, G. (1987). Çeşitli yönleriyle din. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 28(1), 213-268.
- Yavuz, Y. Ş. (2001). Kader. *DİA* içinde. (C. 24, ss. 58-63). TDV Yayınları.
- Yazıcı, K. (2006). Değerler eğitimine genel bir bakış. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 19, 499-522.
- Yazır, M. H. (1935), *Hak dini Kur'an dili*. (C. 2). Matbaa-i Ebüzziya.
- Yeğin, A. (1981). *Osmanlıca-Türkçe büyük ansiklopedik lügat*. (C. 1). Tüдав Yayınları.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayınları
- Yılmaz, A. (2003). *Türk kamu yönetiminin sorun alanlarından biri olarak afet yönetimi*. Pegem.
- Yüksel, M. A. (2020). Kur'an'da ilahi sinama ve sabır. *Tefsir Araştırmaları Dergisi*, 4(3), 121-143.
- Zehmahşerî, M. B. Ö. (1953). *Keşşaf*. (C. 2). Matbatü'l İstikame.

- Zemahşerî, M. B. Ö. (1998). *Esâsu'l-belâğâ* (M. Basıl, thk.), (C. 2). Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Zengin, F. (2020). Hz. peygamber'in afet zamanlarındaki tutumu. *Afet İlmihali* içinde (251-264). Mehmet Birsin vd. (Ed.). İnönü Üniversitesi Yayınları.

Basic Qur'anic Concepts for Religious Education in Dealing With Natural Disaster

Süleyman Gümrükçüoğlu

Extended Abstract

People are exposed to disasters for life, depending on the geography in which they exist. Since the time, place and manner of occurrence of these events cannot be known in advance, they negatively affect the ability to control and the mental health of people and societies. Situations such as natural disasters are among the areas where people feel that their will and power are most noticeably limited.

Religion is the most important spiritual motivation in reducing the impact of this trauma on people. It is important to make sense of the events in order to overcome the material and spiritual deprivations experienced by people in this process and to return to normal life. Religion, as a socio-cultural institution that affects the individual and society, is a spiritual reality that appeals to all the capacities and inclinations of human beings, such as emotions, thoughts, wills, consciences and behaviours. Religion, as a phenomenon that affects human life, influences the mental world of individuals, forming value judgements and shaping their behaviour. At this point, the most important element of faith is that it creates standards that give meaning and value to the words, deeds and behaviours of the individual. These spiritual standards are the set of values that enable individuals living in society to coexist and fulfil themselves. Religions provide believers with examples of how to live with attitudes such as gratitude, compassion, consideration for others, patience, volunteerism, forgiveness and benevolence. Values education is in the background as these attitudes are acquired and formed. The unifying, guiding and inhibiting nature of values improves the individual's ability to control himself. Religious education has important functions in the formation of relationships with all levels of existence, in the understanding, perception and application of these values, in healthy education and development.

For this reason, people adopt a way of perceiving and explaining God by making a religious appeal to overcome problems through a spiritual approach and religious concepts. Individuals with strong religious beliefs feel less of the impact of trauma by turning to God when faced with traumatic life events. Religious coping has been defined as 'a way of using one's faith in the process of dealing with the problems and stresses that life throws at you'. It involves making religion a tool for overcoming difficulties by emphasising the positive aspect of religion in understanding and solving the physical, psychological and social problems that individuals face in their lives. Thus religion minimises the harmful and

destructive effects of emotional and spiritual crises. In this process, faith provides the individual with a solid and strong spiritual motivation that gives him the strength to struggle with the various obstacles and problems that life brings.

Whilst religious education helps to meet the spiritual needs of societies, it also reinforces values and awareness that increase resilience against disasters. As a matter of fact, individuals who have received religious education; They take the values revealed by the Qur'an as a reference in many subjects such as coping with the pains and troubles of life, making sense of life and discovering it.

Concepts such as destiny, trust, patience and prayer are concepts that provide the spiritual motivation of the individual in religious coping. Religious education plays an important role in forming and developing relationships with all levels of existence, understanding, perceiving and applying these concepts. Therefore, religious education from childhood teaches people that disasters are a natural reality and how to deal with them both materially and spiritually. Religious education enables people to be prepared for disasters, to take a firm stance by using their beliefs in times of crisis, to make sense of events, and to support social solidarity.

In the Qur'an, the stories of nations that were destroyed by disasters are told. It is aimed at drawing attention to the power and glory of the destroyed peoples, warning and reminding people, and avoiding denial, mischief, and spoiling against Allah. For Muslims, the lessons to be learned from these stories are to stay away from behaviours that will lead to destruction and to take precautions against all kinds of disasters they may encounter in life. In this respect, the stories of the Qur'an have educational, instructive and exemplary features.

The knowledge of people through religious teachings and social experiences allows individuals and societies to prevent the negativities they will encounter or to minimize the damage they will cause. This is both a religious and a humanitarian duty of man.

The religion of Islam, which envisions approaching extraordinary events that incapacitate people with an analytical understanding, has added life-encompassing and transformational meanings to concepts such as destiny, faith, endurance, and prayer. These concepts, which are nurtured by religiosity, also function as a coping mechanism used by the individual in the face of life problems, whilst at the same time contributing to the life satisfaction of the person.

A perception of destiny in which the individual feels autonomy over their thoughts and actions, takes responsibility for them, and gives them a reference to make sense of their life, allows them to realise themselves by realising their potentials in the face of life's difficulties. In fact, Islamic scholars refer to Allah in terms of the general act of creating the disasters and calamities to which man is exposed; they also stated that it belongs to the servant in terms of human factors such as will, elder, reliance on reasons, kesb and entitlement. Therefore, the belief in destiny helps the individual to position himself ontologically and provides the opportunity to look at life more positively and to see the solutions. In this respect, destiny is an epistemology that responds to man's need to know, understand and explain, offering him a form of interpretation.

In this process, the material and moral preferences created by the individual's own will; values such as prudence, trust, patience and prayer are effective factors in psychological well-being. The fatalistic perspective brought to the concepts of both fate and trust leads to the abandonment of prudence and inertia in the eyes of the servant. Trust, however, should be in the sense of trust that comes from taking refuge in the Creator, who has all power, after taking all precautions. In order for the individual to live in safety, it is a requirement of the faith in trust to prioritise the precautions and determinations revealed by scientific data. It is clear that precautions should be taken as a prerequisite for trust. Therefore, it is necessary to take the necessary precautions first and then refer the result of the work to God. The interpretation of tawakkul as abandoning work and taking precautions is considered religiously haram. Therefore, a Muslim who has a true understanding of tawakkul knows that although he does his best work and effort, the result depends on the will of God.

For a person who believes in the existence of the hereafter, life in this world is a testing ground full of difficulties. Religious teachings say that in order to pass this test successfully, one must be patient with the difficulties of life; indeed, patience gives people the strength to endure in the face of adversity and keeps hope alive. In this context, patience is part of worship and trust in God. Through patience, people can overcome difficulties, improve themselves and mature. At the same time, patience plays an important role in the realisation of righteous deeds and the strengthening of gratitude. From this perspective, patience reveals a person's inner strength and offers the possibility of relying on it and transforming oneself. It can thus be a source of motivation in overcoming material and spiritual problems.

In the process of coping with disasters, people pray to mitigate the effects of disasters, provide safety and protection, and keep their morale and mental health strong. In this way, they feel close to God and gain spiritual strength and motivation. In coping with the material and spiritual negativities that people face in life, the need for prayer arises from the need to believe in, connect with, and take refuge in a Supreme Creator. When people feel helpless, when they face traumatic events such as earthquakes, wars, diseases, accidents and death, they need divine help and turn to prayer and worship. In this way they feel close to God and gain spiritual strength and motivation. Prayer, which makes the individual feel protected by a divine power, strengthens his sense of self-confidence by giving him the feeling that he is not alone. It thus provides a strong motivation to overcome all the difficulties of life.

Islam teaches people that there is a divine will, and disasters are part of that will, while declaring that human will and choices are part of the process. Therefore, it encourages the individual to take practical steps regarding disasters in the light of scientific knowledge. Religious education, which is a part of this, aims to strengthen social unity and solidarity by accepting that disasters are a natural reality and being prepared for them, and by adopting values such as solidarity and sharing, whilst increasing their ability to fight against disasters by teaching spiritual values that will give hope, consolation and strength.